

Udalosť, o ktorej budem rozprávať, prihodila sa v Čechách pred tisíc rokmi, za panovania kniežata Kresomysla.

I.

V letné popoludnie sa shovárali v sade roľníka Radošu dvaja chlapci: jedenástročný Oleša a trinástročný Ľubor. Boli to hodní, urastení chlapíci, bystrých očí a vrtkých pohybov. Oleša ležal pod košatou jabloňou a obhrýzal nezrelé jablko, ako to robievajú i dnešní ľudkovia toho veku. Ľubor poskakoval pred ním, a točiac prakom nad hlavou, hádzal z neho skalkami za strakami, ktoré, pravdaže, nikdy netrafil.

— Počuješ, Oleša, tvoj dedko ťa klame; nikdy som nepočul, že by kačka mala strieborné nohy, — hovoril Ľubor.

— Môj dedko nikdy neklame, aby si to vedel! Čo on hovorí, to je svätá pravda, vieš! — priecil sa Oleša, kývajúc hlavou.

— No, čo kto povie, ale kačky so striebornými nohami som nikdy nevidel.

— Čo ako je, či si videl, či nie, ale keď to dedko povedal, tak je to isté. Vieš, čo povedal ešte dedko?

— Čože povedal? — pýtal sa zvedavo Ľubor, zastanúc pred Olešom.

— Povedal, že keď bol zbrojnošom u otca nášho pána Horymíra, bojoval i v mnohých cudzích krajinách a shováral sa i s Nemcami a Poliakmi, a nielen s Čechmi, vieš. A keď mu niekto z nich povedal, že luže, nuž sa s ním bil, a že vždy on vyhral. A keď vyhral, musel mať pravdu, lebo Pán Boh len tomu dá vyhrať, kto má pravdu. Nuž tak. Vidíš, že i ja mám pravdu, lebo len to hovorím, čo povedal i dedko, — riekol Oleša a díval sa víťazne na Ľubora.

Ľubor krútil hlavou, ale nevedel, čo odpovedať, lebo ťažko sa je stavať proti Pánu Bohu. Chvíľku mlčal.

— Nuž, keď je tak, nuž je tak. A kdeže videl kačky so striebornými nohami?

Oleša vstal, a chytiac Ľubora za ruku, viedol ho ku stodole, obďaleč stojacej.

— Pozri, vidíš tam tie hory, vidíš ich? — ukazoval prstom na ďaleké vrchy.

— No, pravdaže, vidím, veď som nie slepý.

— A vidíš v nich i tie biele, strmé skaly?

Ľubor sa smial.

— Ty chumaj, a čože mi to ukazuješ, veď je to Kamenné mlieko! To ja lepšie poznám ako ty.

— Oho, lepšie nie ako ja. Bol si tam? — pýtal sa Oleša vyzývavo.

— Nebol. A ty si bol?

— Ani ja som nebol.

— No, vidíš, a ako môžeš povedať, že ich lepšie poznáš, keď si tam nebol?

— Lebo mi dedko o nich rozprával, že je tam jazierko a v ňom sa kúpajú kačky so striebornými nohami, vieš.

— Hm, ale ja viem, kadiaľ treba ta ísť, hm, — odvetil víťazne Ľubor.

Vtom prechádzal neďaleko od nich chlap s volmi, zapriahnutými do vŕzgajúceho voza. Ľubor vložil kúsok suchej hrudy do praku a vyhodil ju do vola, ktorý sa strhol.

— Aj, vy potvory, čože hádžete do toho dobytká? — zvolal chlap a pobral sa s bičom za chlapcami.

Pravda, kým chlap urobil jeden skok, urobili oni i desať a ušli mu ani vtáci.

Keď chlap videl, že ich nedobehne, vyhrážal sa im pästou a kričal, že im kosti poláme, lebo že ich pozná.

Ľubor naoko bil Olešu, kričiaceho, ani keby mu naozaj kožu dral.

— No, len ho dobre, len ho cvič! — zakričal chlap a odišiel spokojne nazad k volom.

Chlapci sa mu smiali.

— Ty, Ľubor, poznáš naozaj cestu ku Kamennému mlieku? — pýtal sa Oleša, keď sa upokojili.

— Poznám, keď ti hovorím.

Chvíľku mlčali a dívali sa druh na druh, ani keby sa očami shovárali.

— Podme ta! — zvolali obidvaja naraz.

I dohovorili sa, že pôjdu. Obidvaja si ukradnú doma kus chleba a slaniny a Ľubor vezme i bratov zaverák, a sídu sa ráno za východu slnea pri stodole, pôjdu.

— Do večera sa vrátíme; ojojój, ako nič, — riekol Oleša.

— Ja tiež myslím, že sa vrátíme, lebo môj otec povedal, že ku Kamennému mlieku je pre pešieho

chlapa deň cesty. No, a keď chlap potrebuje deň, my to prebehneme za pol dňa.

— Pravdaže, i skorej. Veď pozri, či nás ten chlap vládol dohoniť? Ani reči o tom. Veď taký chlap ide tak-tak, ani medveď, — ukazoval Oleša posmešne, ako kráča dorastený chlap pokľakujúc.

Druhé ráno bolo krásne; slnce, vychádzajúce zpoza vrchov, ani keby pozlacovalo celú širokú rovinu s mnohými na nej roztratenými stromami a kríkmi, ktoré prechádzaly v husté lesy.

Chlapci sa ráno sišli pri stodole; každý mal ba-tôžtek s potravinami.

— Tu si, Oleša? — zvolal Ľubor, zazrúc ho.

— Tu. Ale počuješ, Ľubor, neviem, ako sa nám bude vodiť, lebo keď som vyšiel zo dverí chalupy, videl som kavku na hruške, a tak čudno sa dívala na mňa a kvákala. I mačka ma predbehla, keď som bral slaninu.

— Nič sa nám nestane, neboj sa. Ja som sa díval cez škáru do stodoly a videl som škriatka, ktorý veselo poskakoval a kýval mi hlavou.

— Hej, ale môj otec hovorí, že škriatok robí iba posmech z človeka.

— No, a či si sa pomodlil ráno? Ja som sa hej, a to je hlavná vec, — mienil Ľubor.

— A či som sa! Až tri razy, ešte ležiac na prí-pecku, lebo sa mi tak nechcelo vstať. Radšej som sa pomodlil, aby som si mohol ešte poležať.

— No, poďme teraz, — riekol Ľubor.

Poobzerajúc sa, či ich niekto nevidí, vyšli zpoza stodoly na lúku a utekali ňou, aby sa čím skorej dostali za stromy a kríky, ktoré vo veľkom kruhu vrúbily zasiaté polia okolo dediny.

Cesta sa im chytro míňala, kým vládali utekať; ale keď trochu ustali, posadali si pod strom, a trochu rozmlúvajúc, trochu ujedajúc, zadriemali, lebo neboli zvyknutí tak včas vstávať. Slnce už stálo vysoko, keď sa zobudili. Strhli sa, že tak zaspali, a nehľadiac na úpek, išli rezko ďalej. Pravdaže, nevydržali dlho vykračovať v takej horúčave, a preto si radšej zasa zajedli a zaspali. Po hodnej chvíli sa prebrali a šli ďalej, shovárajúc sa o tom, čo ozaj robia teraz ich rodičia a bratia. Najskorej ich hľadajú.

— Keby sme tak teraz prišli domov, dostali by sme poriadne; nemyslíš, Oleša? — pýtal sa Ľubor.

— Veru, hádam. Len kedy prídeme nazad? Pozri, hory sú ďaleko, ani do večera ta nedôjdeme a dnes sa už nevrátíme. Bolo by najlepšie, keby sme išli domov a šli druhý raz, — riekol Oleša trochu plačlivo.

— Čože, azda sa bojíš? — posmieval sa mu Ľubor. — Vytrepáť nás doma či tak, či tak vytrepú. Len poďme, aspoň dostaneme neskoršie.

— A ty sa nebojíš v noci v hore? Veď tam máta. A potom sú tam i divé zvery. Juj, ja sa bojím!

— Mátať máta všade. Hovoria, že i v sakristii sedáva vše mních bez hlavy. A čo, zverov sa nebojím: vyškriabeme sa na strom. Ja som už mnoho ráz nocoval vonku pri koňoch, a nikdy sa mi nič nestalo.

— No, ja nedbám, ale ak sa nám niečo stane, poviem na teba, že si nechcel ísť domov.

— Pre mňa povedz, čo chceš.

Už sa mrkalo, keď prišli do hory. Biele kamene sa im zdaly teraz tak blízko, prebleskovaly tŕňou,

že kráčali rovno k nim. Mali pocit, že sa im bude istejšie nocovať pod tými bralami. A nebolo veru celkom bezpečne medzi vysokánskymi, starými jedľami a smrekmi. Vše šumel vietor v ich korunách, vše sa ozývaly kadejaké zvuky vtáčie a iných zverov, či bližšie, či obďaleč. Držali sa za ruky a tak kráčali húšťavou, pričom im konáre udieraly do tváre a ostré bylie a trnie zadrapovalo lykové návlaky a krpčky na nohách. Modlili sa, aby čím skorej vyšiel mesiačik, aby videli, čo sa robí okolo nich, lebo takto strachom zmierali, že naraz len vpadnú rovno medveďovi alebo vlkovi do pazúrov.

A mesiac pomaly i vyšiel. Ale nemali z neho mnoho potešenia, lebo keď osvetľoval stromy a konáre, zdalo sa im, že sa zpomedzi nich kadejaké strašidlá škľabia na nich. Nikdy sa toľko nenaľakali v celom svojom živote ako teraz. Vedeli všelijaké zariekania mátoh a niektoré modlitby; tie všetky odrectovali, aby sa im nič nestalo.

Napokon prišli ku Kamennému mlieku. Boly to vysoké-vysoké skaliská, rozpraskané, s hlbšími a plytkejšími priehlbinami, osvetlené belasým svetlom mesiaca a odrážajúce sa silne od tmavých lesov.

— Chvála Bohu, keď sme len tu! — vzdychol si Ľubor.

Ustrašený Oleša nepovedal ani slova, len sa túlil k Ľuborovi, držiac sa ho za rukáv.

— Ja by som tak spal, — povedal napokon.

— A si nie hladný?

Veru na jedlo ani nepomyslel.

— Pozriže, čo sa to tam díva na nás? — zvolal

Oleša zostrašene, ukazujúc na svetlú škvrnu s čiernymi, sťa oči, bodkami na nej.

Ľubor pozrel a videl, že je to len shluk kvetov, kníšuci sa vo vetríčku.

— A koľko iskier poletuje, tu musí byť niekde oheň.

— Ale veď sú to svätajánske mušky!

— A pod tým stromom, čo to tak svieti? To je zlý duch! Pane Bože, ratuj nás, ratuj nás! — kvíli Oleša.

Ľubor sa síce tiež bál, ale, chtiac Olešovi ukázať, aký je on smelý junák, išiel ku svetielkujúcemu bodu a kopol doň. Bola to len stará, hnijúca huba. Odľahlo mu.

— Veď to je len huba, ty bojko!

Po troche privykli na svoje okolie a rozhliadli sa, kde by sa mohli uložiť na noc. Podarilo sa im nájsť nie veľmi vysoko v skalách dieru, podobajúcu sa jaskyni. Vydriapali sa do nej. Bola zarastená hustým machom, i ľahli si naň, vydýchnuv si zhlboka. Pomodlili sa skrúšene, ako málokedy vo svojom živote. Nerozumeli síce, čo sa modlia, a ani modlitba nehodila sa veľmi na tie pomery, v ktorých sa nachádzali, ale sám skutok modlenia ich upokojil. Veď Pán Boh a svätá Panna Mária vedia, čo majú robiť a čo si žiadajú od nich, i keď inakšie hovoria, ako treba.

I zaspali. Zobudili sa, len keď im už dosť vysoko stojace slnce zasvietilo do očí. Vyskočili na rovné nohy a pretreli si oči. Boli hladní, i zajedli si ešte trochu chleba a slaniny. Na šťastie si boli vzali toľko so sebou, že im to po troche stačilo na dva dni. Potom sliezli dolu a obzreli sa, kde je

to jazero, v ktorom sú kačky so striebornými nohami. Keď už vystáli toľko strachu, aspoň nech je to nie nadarmo. Išli okolo vysokých skál, a tu pri jednom záseku medzi nimi našli akési podivné kamene, celkom iné, ako dosiaľ videli, i vzali si z nich niekoľko kúskov a schovali si ich do váčkov. Potom hľadali ďalej jazero a prišli skutočne ku močiaru, zarastenému rákosím, v ktorom hniezdilo mnoho rozličného vtáctva. Boly tam i divé kačky, z ktorých niektoré vyletely, vyrušené príchodom chlapcov.

A tu, dívajúc sa za letiacimi vtákmi, zbadali, že niektoré maly strieborné nohy: slnce svojím jasom postriebrilo mokré nohy niektorých kačiek.

— Aha, Ľubor, dívaj sa: strieborné nohy! Pozri, ako sa tej kačke tam blyštia! — zvolal Oleša.

— Veru strieborné, ale len od slnca! — priznal Ľubor.

— To je jedno, ale dedko má jednako pravdu, — hájil Oleša svoje.

— Z takej pravdy by si i hladom umrel. Ale poďme teraz domov, lebo čím neskoršie prídeme, tým horšie obídeme.

I pustili sa s ľahkým srdcom, kde s dalo behom, dolu horou. Keď išli nahor, hora zdala sa im bez konca; teraz, nazad idúc, napodiv chytró prišli na jej kraj, odkiaľ videli už pred sebou prebleskúvať i polia medzi stromami. Hoci boli ešte hodne ďaleko od domu, zdalo sa im, ako keby boli už pri samej doline.

Krajom lesa sa ťahala vydratá, zlá cesta, pozostávajúca len z hlbokých koľají; i sadli si neďaleko nej a oddychovali trochu. Nosedeli dlho,

keď počuli brechot, a o chvíľu pribehol a zastal pred nimi brechajúci ovčiar.

— Choďte, choďte domov! — zvolal naň Ľubor a hodil doň kúsok suchého konára.

Pes sa obrátil a ušiel. O chvíľu prišiel zasa a za ním prišli s vozíkom, do ktorého bol zapriahnutý biedny, červenkastý kôň. traja chlapi. Chlapci, zazrúc ich, vyskočili a chceli ujst'; ale jeden z chlapov zavolať:

— Stojte, lebo vás postriem!

I zastali a čakali, plní strachu, čo chcú chlapi s nimi.

Chlapi boli traja pokaličení, prepustení vojaci a nezdali sa naskrze veľmi vľúdni. Boli pozarastaní, fúziská a bradiská mali veľké, bohvie kedy česané. Jeden z nich, s dlhými čiernymi fúzmi, bol bez oka a hlava sa mu triasla; druhý mal len jednu nohu a červenú bradu, ako oheň, a tretiemu chýbala ruka od lakťa; bol vysokánsky, mal nos ako hák a dlhú čiernu bradu až po pás. Červenobradý držal v rukách luk so šípmom na ňom.

— Čo tu robíte, chlapi? — zvolal na nich chlap s odťatou rukou. — A ste tu sami?

Trasúci sa Ľubor strhol čiapku s hlavy a povedal pokorne:

— Sami sme tu. Boli sme pozerať kačky so striebornými nohami.

— No, keď ste sami, pôjdete s nami; my vám ukážeme kačky i so zlatými nohami.

— Ale my musíme ísť domov, lebo nás ubijú, keď neskoro prídeme, — odvetil zajakavo Oleša, utierajúc si čiapkou nos.

— No, len poďte sem! — skríkol jednooký, a

skočiac za nimi, chytil Ľubora za krk a Olešu za ruku a dovliekol ich k vozu.

Chlapci začali kričať a plakať, aby ich pustil.

— Len ich ta hoď do voza; predáme ich v najbližšom meste za otrokov, — povedal chlap s dlhou bradou.

Ľubor i Oleša úpenlive prosili, aby ich pustili, že už nikdy viac neutečú z domu, že ich mamičky čakajú a že budú plakať za nimi. I plakali a spínali ruky, že by sa bol nad nimi i kameň zmiloval.

— Nerevte, hneď vás požeriem! — skričal jednooký, zaškripuc zubmi. — Ak ceknete, je po vás!

Neboráci, trasúc sa, len rukami zalamovali.

— Nuž, čo urobíme s nimi? — pýtal sa jednoruký.

Jednooký — bol to Avar a bol z nich najstrašnejší — povedal:

— Zarežeme ich na mäso. Sú mladí, tuční, budú lepšie chutiť ako baranina.

Keď to chlapci počuli, začali i proti prísnemu zákazu hlasite plakať a lamentovať:

— Mamička, otecko, nedajte nás, nedajte!

Avar ich ubil, kde ich zachytil, takže sa chlapci schovali pod plachtou, na voze prestretou.

— Zarežeme ich a budeme mať pokoj; — zahučal Avar ešte raz.

— Ja ti človečinu nechcem. Predáme ich, — riekol jednoruký.

— A ja tiež nechcem ľudské mäso. Jedol som dosiaľ len psinu, ale človečinu nie, — dotvrdil červenobradý.

Avar vytiahol nôž, čo keď chlapci zazreli zpod plachty, začali zasa kričať.

— My sme v jednom zámku, kde nás obliehali, jedli i ľudské mäso. Pojedli sme ženy, deti, a to bolo veru dobré, — riekol Avar. — Ja aspoň jedného zarezem.

I schytil Olešu, že ho zmárni. Ľubor, chudák, chcel mu ho vytrhnúť z rúk, ale by bol málo vykonal, keby chlap s čiernou bradou nebol buchol Avara po chrbte:

— Ty, Avar, daj tomu chlapcovi pokoj, lebo urobím s tebou poriadok! Chlapcov predáme, a dost daromných rečí.

Avar sa trhal a klial, keď — ani keby z neba bol spadol — skočil medzi nich po rytiersky vyzbrojený mladý muž a zvolal:

— Čo sa tu robí, čo robíte tým chlapcom?

Traja lotri sa strhli a obrátili proti rytierovi. Každý z nich sa chytil noža, meča, i cerili naň zuby ani vlci. Jednoruký skričal:

— Čo ťa do nás? I s tebou urobíme poriadok! Mladý rytier sa zasmial.

— Urobíte so mnou poriadok? No, veď uvidíme, — i obrátil sa k lesu a zavolať: — Chlapci, pochyťajte tých lotrov!

Z lesa vybehlo 'so desať mocných zbrojnošov, ktorí za mihnutie odzbrojili a poviažali zbojníkov.

Ľubor i Oleša radostne vykriekli, keď zazreli rytiera:

— Náš vladyka, náš Horymír!

A chytró vyskočili z voza a oblapili ho okolo nôh a drieku. V šialenej radosti mu bozkávali ruky-nohy. Ich hrozný strach sa razom obrátil v bláznivú radosť.

Keď boli zbojníci poviazaní, rytier sa obrátil k chlapcom a pohladil ich po hlavách.

— Á, to ste vy, vy huncúti! Však si ty Ľubor a ty Oleša Radošov! Kde sa vy tu beriete?

Chlapci, pretrhujúc jeden druhého, vyrozprávali svoje dobrodružstvo. Keď o tom hovorili, ako ich chcel jednooký porezať, plakali i teraz od strachu. Rytier, pekný, mladý muž s malými fúzikmi, ich tešil:

— No, nebojte sa, už sa vám nič nestane. Ale teraz mi povedzte, čo máme s tými chlapmi urobiť?

Ľubor sa postavil a jeho malá tvár sa zamračila:

— Ten s tým jedným okom nás chcel zarezať ani barance. To je zlý človek, toho obes, pán rytier, a tí dvaja nás chceli predať za otrokov, tých predaj ty.

Rytier sa usmial a za ním i jeho mužovia, lebo sa sluhovia vždy smejú, keď je pánovi niečo smiešne.

— No, a ty, Oleša, čo by si ty urobil s tými chlapmi? — pýtal sa ho rytier.

Oleša chytil rytiera za rukáv a ťahal ho trochu nabok.

— Ja sa ich bojím, nech ich súdi iný. Ale farár v kostole povedal, že sa nemáme vršiť, hm!

Rytier pohladil Olešu:

— No, ty si dobrý chlapec, z teba bude alebo mních, alebo kňaz, lebo iba ľudia, ktorí len hovoria a neúčinkujú, sú takí dobrí. Kto sa bije s druhým, ten veru udrie nazad, keď jeho udreli. Počujete, vy traja lotri, povedzte vy, čo mám s vami urobiť? Zaslúžite smrť, lebo ste zbojníci. Hovor

ty najprv, ty s červenou bradou. Odkiaľ si a aké vieš remeslo?

Jednonohý sa ozval takto:

— Ja som rodom Slovák od Trenčína a slúžil som vo vojsku rytiera z Podskalíc. Bil som sa s Nemcami, s Poliakmi i s Maďarmi, kde som prišiel o nohu, vtedy už v českej službe. Kým som vládol, bránil som svojich; keď nevládzem, vyhнали ma ako vlka z dediny, aby som skapal v poli. Nuž viem, že skapem prvej či neskoršie, ale nechcem zahynúť aspoň hladom, a preto beriem, kde čo nájdem, keď mi podobrotky nedajú. Okrem vo vojne niet ľudskej krvi na mojich rukách. Rob, rytier, so mnou, čo chceš, smrti sa nebojím, hoci kedy umrieť.

Rytier sa díval chvíľu na červenobradáča a potom riekol:

— Ty si chlap, ako má byť. Vieš nejaké remeslo?

— Som kováč, a to dobrý. Tak ti koňa nikto nepodkuje ako ja.

— Rozviažte mu povrazy, — rozkázal rytier svojim zbrojnošom. — Ty pôjdeš so mnou do zámku. Uvidím, aký si chlap . . . No, a ty, jednooký, kto si ty?

Jednooký drgol plecom, a hľadiac do zeme, riekol lámanou češtinou:

— Mňa sa ani nevypytuj, ale ma daj obesiť.

— No, len povedz, kto si, čo ti tlačí dušu? Na obesenie máme vždy dosť času.

— Ja som Avar. V jednej osade nás zostalo niekoľko rodín, ktoré nestihli vybiť. Ja som zlý človek, mňa teší, keď môžem ľudí utláčať, strašiť a mučiť. Nechcel som tých chlapcov zožrať, ale mi

dobre padlo, keď som videl, ako sa ukrutne boja. Nemôžem za to, že som taký. Môj rod je, ani keby pochádzal od vlkov. Ak ma pustíš, zmárnim sám seba, ale najprv i niekoho iného, kto mi podbehne. Nevieť nijakého remesla, len do koní sa rozumiem ako nikto iný, lebo som celý život s nimi strávil a mám ich radšej ako ľudí.

Rytier kývol hlavou:

— Dobre, uvidím, čo urobím s tebou... A ty, černohradý, odkiaľ si a čo vieš?

Jednoruký odpovedal:

— Ja som Čech od Příbrami. Slúžil som vo vojsku pána z Orlice, napokon i s kováčom spolu. Prišiel som o ruku pri obliehaní maďarského hradu, kde sme chytili i tohto tu, — ukázal na jednookého. — Nevieť nijakého remesla; bol som baníkom, kým som nešiel na vojnu.

Keď chlapci počuli, že černohradý bol baníkom, pribehli k rytierovi a ukázali mu kamene, ktoré našli v hore.

— Pozri, pane, čo sme našli v hore pod Kameným mliekom, — i podávali mu skalky obidvaja obidvoma rukami.

Rytier ich vzal a obzeral, krútiac hlavou nad nimi.

— Nože, ty jednoruký, možno vieš viac o tom ako ja.

Čech, ktorému rytier tiež rozkázal sňať povrazy, pozrel na skalky:

— To je, pane, strieborná ruda, a to bohatá; kto má baňu s takou rudou, je boháč.

Rytier chlive vychytil kamene z ruky jednorukého a obzrel ich ešte raz. Všetci zbrojnoši sa

shrkli okolo neho, a natahujúc krky, hľadeli na skalky. Chlapci ešte vybrali z vreciek skalky a obzerali ich, ako keby sa do toho rozumeli.

— Počuješ, ty bradáč, tieto šedé, špatné skaly by boly strieborné? Neklam ma, lebo zle obídeš!

— Pane, to je bohatá strieborná ruda. Ak ťa klamem, daj ma obesiť.

— A kde ste to našli? — obrátil sa rytier k chlapcom.

Lubor a Oleša mu chtive, hovoriac naraz, povedali, že neďaleko, pod Kamenným mliekom.

I rytier, i zbrojnoši, ba i lotri stratili záujem o všetko ostatné a hrnuli sa za chlapcami, ktorí sa rezko pustili do hory. I Avar išiel s nimi, preto, lebo musel. Za hodinu prišli ťa, kde včera večer tri hodiny putovali, a ľahko našli miesto, kde bolo podobných kameňov veľké množstvo, ktoré sa časom boly odrýpaly z tmavého skaliska medzi ostatným bielym.

Jednoruký poprezeral drobné skalky, i veľkú skalú, z ktorej skalky poodpadúvaly, a riekol:

— Pane, to je veľmi bohatá skala na striebro. Komu patrí, je bohatý človek, a tunajší ľud sa musí tiež dobre mať pri ňom. Ak je nie tvoja, hľaď, aby si ju dostal do svojej moci.

Rytier neriekol ani slova, ale zamyslene držal rudu v rukách a rozmýšľal, čo bude následkom tohto nálezu. Bol bohatý pán i bez bane a ruda mu začala robiť starosti, lebo nevedel, aké budú jej následky na okolitý ľud, ktorý dosiaľ žil v skromnom dostatku. I začalo mu byť úzko okolo srdca.

Avar zrazu netrpezlivo zvolal:

— No, čo bude s nami? Dáš nás povešať?

Rytier sa strhol a povedal:

— Pravdu máš, musím urobiť s vami poriadok. Vezmem vás všetkých troch do hradu. Ale ty, Avar, za svoju surovosť zaslúžiš trest. Povedz sám, čo urobiť s tebou?

— Nuž čože môžeš urobiť? Keď ma vezmeš do hradu, obesíť ma nedáš, a máš pravdu, lebo ti dochovám kone, aké nikto nemá.

— Aký trest zaslúži Avar? — pýtal sa rytier jeho druhov.

Slovák drgol plecom.

— Zaslúžiť už len čosi zaslúžil. Daj mu vyťať niekoľko remeňom, a bude na pokoji.

— A ty, černobradý, čo povieš? — pýtal sa Horymír.

— Daj mu vyťať so desať a sľúb mu pre budúcnosť za každú surovosť ešte raz toľko.

— No, chlapci, budete spokojní? — pýtal sa šarvancov.

Chlapci zvolali, že budú. Najprv obskakovali rytiera, ale keď videli, že zbrojnoši stiahli Avarovi kabát, skríkli: „Juj, ja sa bojím!“ a odbehli do kríčia.

Jeden zo zbrojnošov vyťať Avarovi desať na čierny chrbát širokým remeňom. Avar ani nesukol: bol to taký chlap, privyknutý na kadejaké útrapy.

Potom sa pobrali a šli do rytierovho hradu, kde podvečer šťastlivo došli. Chlapci boli pyšní, ani páni, lebo sa niesli na koňoch, sediac za jazdcami. Keď prišli do dediny, chceli ich rodičia poriadne

poobšívateľ, ale rytier nedovolil im ublížiť, lebo vraj ich útek bol z vôle božej, aby našli striebornú rudu.

II.

Horymírov hrad stál na dosť vysokom, s jednej strany strmom kopci; bolo v ňom niekoľko veží a dvorov, z ktorých najväčší bol vydláždený hrubými, plochými kameňmi rozličnej veľkosti. V jednom jeho kúte stála hrubá, stará lipa, jediný strom v celom zámku. Pod lipou bola hlboká studňa. Tu boli i budovy, v ktorých bývalo panstvo; na nich boli od dvora široké pavlače s ústreším z cifrovaného vyrezávaných dosák a trámov.

Keď Horymír vošiel so svojím sprievodom do hradu, sedela jeho žena, veľmi krásna a bohatá pani z rodu Svaticov, na pavlači a vyšívala s dvoma slúžkami. Pani Svatava bola veľmi pyšná, že pochádza z bohatšieho a poprednejšieho rodu ako jej muž, a preto si myslela, že je i omnoho múdrejšia ako on, zabudnúc, že sa rozum nemeria meriacami zlata a striebra. Keď videla v mužovom sprievode i troch pokaličených vojakov a Ľubora i Olešu, hnevala sa, že jej muž doviedol takých darmožrútov, lebo, ako sa to často stáva, bola taká skúpa, ako bola bohatá.

Horymír skočil s koňa a utekal ku Svatave, aby ju pozdravil a oblapil, ako sa patrí na dobrého muža. Ale ona sa zamračene dívala naň a nedala sa mu poláskat.

Zvolala:

— Akých si to zasa trhanov posbieral, aká je to žobrač? Ja to tu nebudem kŕmiť.

Ľubor a Oleša sa zostrašene dívali jeden na druhého; divili sa, že žena sa opováži naskočiť na takého pána, ako bol rytier, o ktorom si mysleli, že ani niet väčšieho na svete, iba ak by milostivé knieža v Prahe. Zato sa pokaličenci, Čech a Slováč, len zasmiali na panej: boli už starí vybíjanci a vedeli, ako to na svete býva. Avar sa díval zamračene na krásnu ženu a myslel si, že by bolo najlepšie ju zarezať, prečo ani nespustil oka s jej bieleho hrdla.

Rytier sa usmial a ukázal jej rudu, rozpovedajúc, čo sa stalo, akí sú tí traja vojaci majstri. O Ľuborovi a Olešovi povedal, že ich môžu domov poslať, kedy chcú, lebo veď sú len z dediny pod zámkom; ale sú to rúči chlapci, ktorí by sa i v zámku na obsluhu zišli. Svatava pristala, aby zostali, najmä preto, lebo ju ruda tak veľmi zaujala, že ani nemyslela na nich. Ľubor a Oleša boli šťastliví, že sa dostali do zámku. Veď predtým s kamarátmi len pred bránou postávali a čakali, kým ju neotvorí, aby mohli pozrieť dnu, čo len jedným okom. A strážnici ich vždy odháňali. No, a teraz mohli všetko základne poobzerať a rozprávať svojim druhom, aké sú tam divy.

Ale veru ich radosť netrvala dlho, lebo ich zapriahli do takej roboty, ktorá sa im nevidela, a v zámku bolo, keď už všetko poobzerali, veľmi otupno. Sto ráz radšej by boli behali povonku, po lúkach a hájoch, ako upratávať a posluhovať v zavretých miestnostiach. Pravda, pred kamarátmi v dedine dvíhali nosy dohora a robili sa, ako keby boli bohvie akými šťastnými, ale keď boli sami, veru si i poplakali za zlatou voľnosťou.

Horymírovci oprobovali s pomocou Holeša, jednorukého Čecha, baníka, vyrábať striebro z rudy, a šlo to aspoň natoľko, že sa presvedčili, že by sa dolovanie vyplatilo; dali doviezť z Příbrami baníkov a zariadili dolovanie vo veľkom, z čoho mala veľkú radosť najmä pani Svatava, bažiaci veľmi za majetkom a svetskou slávou. Myslela si, akou veľkou paňou sa stane. Iste väčšou, než sú všetky jej susedky. Ba i svoju vlastnú rodinu, hrdých Svatícov, prevýši! Pýcha jej vše ani v noci nedala spať. Myslela na to, že má šiat, šperkov, komonstva toľko, že sa všetci musia skryť pred ňou. A k tomu plné sklepy strieborných tehlic a prútov. Mnohí ľudia cenia život len podľa bohatstva a podľa prepychu. Akí sú to chudáci! Svatave sa tiež, ako väčšine žien, zdal život žiadúcim len podľa možnosti prepychu, ktorý mohla vyvinovať. Unúvala muža, aby len čím najviac baní otvoril, aby čím viac ľudí čím viac kovu mohlo vyrobiť.

I roľníci hufne odchádzali do baní. Vábil ich ľahší zárobok a rozmanitejší a bohatší život. Horymír sa darmo usiloval pridržať ľudí pri skromnejšom, ale istejšom roľníctve, všetky jeho nahovárania a pokuty boly bezúspešné.

V bani dostal zamestnanie i Holeš, bezruký vojak; Avarovi zariadil Horymír žrebčínec, v ktorom robil i jednonohý Slováč, ktorý bol ozaj dobrý kováč, vediaci nielen kone kuť, ale robiť i dobré lemeše a pluhy, ako i rozličné stroje, potrebné do baní. Horymír mal zo žrebčínca viac radosť ako z baní, vidiac, aké vzácne kone dochováva Avar. V celej krajine nebolo páru koňom, aké mal Horymír. Avar bol do koní celkom zblaznený, okrem

nich ho nič netešilo. Keď mu niektorého vzali, plakal za ním ani mater za dieťaťom.

Ľuborovi sa kone tiež veľmi zapáčily, a preto do tých čias modlikal a žobronil u Horymíra, kým ho nedal k Avarovi, ktorý sa s ním veľmi spriatelil, vidiac, že Ľubor má tiež veľkú záľubu v koňoch. Keď Oleša zostal v zámku bez Ľubora, osmutnel a chodil ani stratený. Predtým usilovný a pozorný chlapec, nebol súci na nič. A tak sa stalo, že ho namrzená pani vyhodila zo zámku a pán ho poslal do baní, kde i zostal, spriateliac sa s Holešom. Časom ho dal Horymír vyučiť v Nemecku i baníctvu.

Míňaly sa roky a pomery sa na majetku Horymírovom veľmi premenily. Bolo vidno mnoho bohatstva a blahobytu, ale i opustených rolí a krovím zarastajúcich mýtin a kadejakou burinou pokrytých, opustených chalúp. Na poliach málokto robil; ľudia, nehľadiac na neistotu svojho žiavoty, utekali od chlebdarnej, ale skúpo platiacej roboty, keď iná, lepšia, ukojovala ich chvíľkové túžby.

T ô n e.

Medzi baníkmi bol i Mardochoin zvaný cudzí muž. Nikto nevedel, kedy a odkiaľ prišiel. Česky hovoril zle, ale sa dorozumel. Bol to chlap asi štyridsaťročný, chudý a zvláštnej tváre: tmavé, pichľavé oči mu sedely hlboko pod vyčnievajúcim čelom, veľký, sťa okrúhly vtáčí zobák, nos mu tienil ústa a spodná sánka bola hrubá, vyčnievajúca, plná veľkých ostrých zubov. Jeho tvár bola hnedá, z nej bolo vidno, že je cudzinec zďaleka. Pochádzal z Malej Ázie a obchodujúc prišiel do

Čiech. Lúpežníci ho obrali, i musel sa živiť baníctvom.

Mardoch nebol kresťan, hoci sa za kresťana vydával. Jeho bohom bola obrovská opica so zlatými očami. Veril v tajné čary a človeka pokladal za zvera.

Medzi baníkmi si našiel troch druhov a dve družky, ktoré ho mali za proroka. Dve ženy, Zura a Vila, boly pekne urastené osoby s dosť pravidelnými črtami tváří, len z kútikov očí im vše tak podivne zablysko, že človeku prešiel mráz po chrbte. Traja chlapi, Kláč, Radúr a Vyruš, boli nielen dušou, ale i telom netvory. Radúr bol malý, hrubý, s veľkou okrúhlou tvárou, ku ktorej priľhal ohromný, až na prsia visiaci hrvoľ, robiaci dojem, že je s tvárou srastený, čo príšerne pôsobilo na každého. Kláč bol vysoký, zohnutý, so širokým čelom a s veľmi vystávajúcimi lícnymi kosťami, ale spodok tváre a nos boly zakrpatené, brady temer nemal, drobné, tenké ústa mu sedely pod samým kratučkým nosom. Vyruš mal riadne črty, ale následkom akejsi nehody bol zafarbený na svetlozeleno.

Títo ľudia neuznávali v človeku nič dobrého. Podľa nich aj dobré skutky vyrastaly zo zlých zámerov. Každú slabosť pokladali za schválnu zlosť. Ich radosť bola robiť roztržky a ničiť, čo mohli. Ich dych bola nenávisť a závisť; ich reč bola veľká pomluva a lož. Neverili v Boha ani v Spasiteľa; svätá Panna bola v ich očiach zlá osoba a milšie im bolo bahno zverskosti ako pozdvihnutie duše ku vznešenejším myšlienkam ľudstva. Ich bohom

bol zver a ich náboženstvom neskrotnosť zver-ských pudov.

Títo ľudia chodili medzi roľníctvom a zvädzali ho do baní, nie preto, aby sa jeho postavenie po-lepšilo, ale aby robili protiveň Horymírovi a aby robili rozkol.

Oni sami trávili čas záhaľkou, ale obžalúvali každého, kto nedrhol telesne, že nepracuje nič. Chodili otrhaní ani žobráci, ale v hojnosti, ktorú zatajovali.

Výsledok ich stáleho prehovárania bol, že v po-liach nepracoval skoro nikto a že baníci nenávi- deli Horymíra, starajúceho sa o nich otcovsky.

III.

Horymírove obavy sa splnily. Prišli zlé roky, prišli stále dažde a zasa také suchá, že alebo vy- hnilo, alebo vyschlo všetko. V druhý zlý rok bolo už i za veľké peniaze ťažko sohnáť potrebnú živ- nosť. Nebolo ciest a na riekach mostov, a tak sa ťažko prevážala živnosť z ďalších krajín, kde bola úroda lepšia. A k tomu neistota. Na všetkých kri- žovatkách stály šibenice, ktoré neboly nikdy prázd- ne, lebo vždy stačilo zbojníkov a lotrov na ne. Okrem toho i zemskí páni neboly omnoho lepší ako zbojníci. Za priechod cez svoje zeme vzali často i všetko, čo neboráci s horkou biedou inde si za- dovážili, ba boli radi, že im aspoň holý život ne- chali.

Horymír, ako človek rozvážny, dal postaviť už v prvom roku nedostatku veľké skladišťa, a že bolo za čo, naplnil ich, hoc i za drahé peniaze,

živnosťou. Jeho žena sa na tom horšila, Ťutujúc peniaze, ale Horymír, už vtedy zreľý muž, vo vážnej veci neustúpil. Mali dvoje detí, chlapca a dievča, a bol by ich vychoval za múdrych, súcich Ťudí, keby ich mater nebola kazila pýchou a raz maznaním, raz zasa bezpríčinnou prísnosťou, ako ju vôľa nadišla.

Ľubor a Oleša boli už hodní mládenci. Ľubor bol pri koňoch a robil i na poliach, Oleša bol podzorcom v baniach a mal peňazí, koľko chcel. Často zvädzal Ľubora, aby i on išiel do baní, že mu škoda sedliačiť, keď tým len toľko vyrobí, že môže dávky poplatiť a po chudopaholsky vyžiť. Ale Ľubor by nebol od koní odišiel za nič, takú radosť mu spôsobovalo ich opatrovanie a cvičenie. Jedného dňa, na jar, sa išli na poli. Oleša, bohate oblečený, na hrdom koni a Ľubor kráčal len skromne za záprahom volov s pluhom.

— Boh Ťa pozdrav, sedliak! — zvolal Oleša s hrdým posmechom.

— I teba tak, bohatý baník! — odvetil Ľubor. — Kdeže Ťa Boh sprevádza?

— Idem do zámku k pánovi sháňať niečo pod zuby. Už sme zasa so všetkou svojou živnosťou na konci.

— Veru jest len treba a vaše striebro a olovo sa nedá požiť.

— Ale čo tam! Keď dva-tri razy zatnem čakanom, viac pšenice dostanem, ako keď ty celý deň orieš, — odvetil mu Oleša.

— No, len si zatínajte, zatínajte, — riekol Ľubor. — To si však pamätaj, že sedliak nepríde

k tebe žobrať, aby si mu dal striebra, ale ty prídeš k nemu, čo si aký pán. Zostaň s Bohom!

Oleša bol ešte mladý a neskúsený, nuž sa smial a šiel ďalej.

V zámku ho predviedli pred Horymíra, sediaaceho vo svojej panskej svetlici a zabávajúceho sa so svojimi deťmi.

— No, čo dobrého nesieš? — pýtal sa rytier Olešu.

Jeho Vladko a Danuša zvedavo obzerali mladého muža bokom, zdola nahor obracajúc tvár.

— Rytierska Milosť, nemáme v baniach potravu, len na dva dni. Ak do tých čias nedostaneme nové zásoby, zastane všetka robota a nedáme si s robotníctvom rady.

Horymír si hladil zamyslene bradu a pokyvoval smutne hlavou.

— Veru neviem, ako to bude s nami. Svet od poľnej práce pouchodil, a teraz nemáme čo jesť.

— Za peniaze vždy kúpime, čo potrebujeme, — odvetil ľahkomyselne Oleša.

— Od koho? — pýtal sa rytier vážne.

— Nuž od ľudí, ktorí majú nazbyt.

— A kde sú tí ľudia, ktorí majú ešte nazbyt, keď je už tretí zlý rok? V našom okolí ich niet, lebo všade boly zlé úrody.

— Treba ísť ďalej, na Moravu, do Nemecka, do Poľska, — odvetil Oleša.

— Pravdu máš, bude treba ta ísť, aby sme nezahynuli hladom. Ale všetko striebro, čo sme za viac rokov zarobili, zaplatíme, aby sme v tieto roky vyžili. Škoda a hriech bolo role opustiť. Škoda a hriech! Choď a zavolaj mi šafára.

Keď odišiel Oleša, pribehla Danuša k rytierovi a chytila svojimi hladkými ťapkami jeho ťažkú ruku a zvolala:

— Otecko, však si ty omnoho mocnejší ako ten, čo odišiel?

Rytier sa usmial a pohladil dievčatko po hlavicičke:

— Pravdaže som omnoho mocnejší, lebo mám viac rúk ako on.

Do reči sa zamiešal i starší Vladko:

— Smiešno je, čo to hovoríš; veď ty nemáš viac rúk, ale si mocnejší, lebo máš mocnejšiu hlavu, keď máš bradu a on nemá. Mne povedal Ľubor, že je sila v hlave, a nie v rukách.

— Hlava je bez rúk slabá, ale ruky bez hlavy tiež nič nevykonajú.

Vošiel Oleša so šafárom. Bol to nízky, biedny muž s veľkou hlavou nad hrbatým chrbtom a vypučenými prsami; drieku skoro ani nemal, len dlhé, tenké nohy. Poklonil sa a zastal ticho pred rytierom.

— Gofrit, koľko živnosti ešte máme? Môžeme ešte dať z nej baníkom?

Gofrit rozpovedal tenkým hlasom, koľko obilia, hrachu, pšena ešte má na sklade.

— Koľko môžeš dať z toho baníkom? — pýtal sa ho rytier.

Gofrit vypočítal, že sú do novej úrody ešte tri mesiace a že im môže dať len na mesiac, lebo by ináč nemohol zaopatriť hrad a jeho najbližšie okolie. Za mesiac sa môže dať doviezť potrebné z blízkeho Nemecka alebo i z Moravy. Nebezpečné je

rozdeliť s baníkmi výživu narovno, lebo keď výpravy neprídu na čas, zahynú hladom všetci.

Rytier chodil hore-dolu po izbe, rozmýšľajúc, čo by bolo treba urobiť. Zrazu sa obrátil a povedal Olešovi:

— Chod' a doved' sem paniu zámku.

Oleša odbehol.

— Nuž a nechcel by si rozpustiť baníkov? — pýtal sa rytier Gofrita, na ktorého Vladko a Danuša s obdivom hľadeli, obchádzajúc ho so všetkých strán.

— Bojím sa, že by sa proti tomu postavili baníci, — odvetil Gofrit ticho.

O chvíľu prišla pani Svatava s Olešom. Bola to vysoká, pekne urastená žena, prísnej, tvrdej tváre, v domácom úbore, ale bohate oblečená.

— No, čo je? — spýtala sa, zastanúc pred Horymírom, ktorý jej rozpovedal, ako sa veci majú.

— Čože? Rozpustiť baníkov a zastaviť ďalšie kopanie striebra?! — zvolala. — O tom ani reči! Nech dovezú výživu pre nich!

Gofrit povedal:

— Bude lepšie už teraz rozpúšťať baníkov, lebo je možné, že živnosť nedovezú na čas.

Gofrit proti svojmu presvedčeniu zastával mienku svojho pána.

— Keď ju nebudú môcť sohnáť na čas, bude ešte vždy dosť času rozpúšťať baníkov, — rozhodla Svatava, dupnúc nohou a myknúc hlavou.

— To bude neskoro, mnohí to zaplatia životom, — odporoval Gofrit. — Väčšia škoda ľudí ako striebra.

Svatava sa rozhnevala na Gofrita. Na stole pred

ňou ležala lieskovica, ktorú bol Vladko doniesol; schytila ju a udrela ňou Gofrita dva razy po hlave, kým jej Horymír stihol zachytiť ruku, a kričala:

— Ty nikto, ty červ, ty mi budeš odporovať?

Deti s krikom skočily na obranu Gofrita, dívajúceho sa vyjašene na Svatavu. Riekol ticho:

— Odplatím sa ti, pani: pre tie údery ma budeš spomínať!

— Ticho, Gofrit! — skričal Horymír. — Ako sa opovažuješ panej hroziť?

— Do temnice ho daj hodiť, aby sa nemohol vyhrážať! — kričala Svatava a hrozila mrzákovi päťami.

Horymír vzal Svatavu pod pazuchu a vzdorujúcu, teraz už od hnevu plačúcu, vyviedol von, zavolajúc Gofritovi, aby ho počkal.

Vladko chytil Danušu za rukáv a ukázal na Gofrita:

— Pozri, Danuša, aký je to chlap. Mamička ho udrela palicou po hlave, a neplače.

— Hej, ale mamička sa ho bojí. Ty sa ho nebojíš?

— Ja sa nebojím ani koňa Šemíka. I toho som šibol, keď som na ňom sedel s Ľuborom. A Šemík je veľmi, veľmi mocný. Unesie Ľubora ako nič.

Vladko pozrel na Gofrita, nespúšťajúceho očí s detí.

— Bolí ťa hlava? — pýtal sa ho. — Ukáž, či ťa bolí.

Gofrit si kľakol, a chytiac chlapcovu ruku, pohladil si ňou hlavu, na ktorej mal nabehnuté šmuhy.

— Danuša, juj, ako ho to bolí, pozriže.

Dievčatko pristúpilo ku chlapovi a pohladilo mu hladkou ručičkou úraz.

— A prečo neplačeš, keď ťa bolí? Plač! — riekla mu.

Gofrit fňukal a vydával hlasy, ako keby plakal.

— Vidíš, že plačeš, vidíš, že ťa to bolí, — riekol Vladko. — I ja by som plakal, keby ma udreli.

Vtom vošiel Horymír a Gofrit vyskočil.

— Nešťastník, nemal si panej hroziť; vieš, aká je náramná, — riekol rytier.

— Nemal som, ale som len pravdu povedal. Bojím sa, že budete i vy trpieť.

— Neukazuj sa jej na oči niekoľko dní, ona zabudne na všetko. Tak, čo urobíme s výživou? Myslím, že bude najmúdrejšie, keď vypravíme i vozy po obilie a hneď začneme i baníkov rozpúšťať. Peňazí majú dosť, nech sa starajú i sami o seba.

Gofrit nepovedal ani slova. Horymír chvíľku čakal, potom zvolal zrazu:

— No, hovor, čo myslíš!

— Keď kážeš, poviem, čo myslím. Ty si pán, a ja len sluha. Ale, pane, keď ty teraz začneš baníkov rozpúšťať proti ich vôli, nastane vzburá. Povedia, že kým si mal z nich osoh, si ich upotreboval, a teraz, keď by ti prišlo za nich platiť, ich rozháňaš. Že i oni mali z teba osoh a že proti tvojej vôli samovoľne šli do bane, na to nič nedbajú. V ich očiach len ty budeš príčinou ich nešťastia.

— Ale veď som všetko možné urobil, aby neodchádzali od roľníctva; či ja môžem za to, že ich posadol diabol zlata a striebra! — zvolal temer zdesene Horymír.

Oleša sa ozval:

— Gofrit má pravdu. Bude vzburá, ak ich rozoženieš, lebo nemajú kam ísť. Čo sú si i sami vinou, jednako budú teba viniť svojou biedou, lebo keby teba nebolo, nebolo by bývalo baní a oni by boli zostali pri pluhu.

Horymír zalomil rukami:

— No, toto je hrozné: veď tí ľudia majú svoj rozum a svoju vôľu!

Gofrit stisol hrbaté plecía.

— Pane, ty si vrchnosť, ty si hlava; keď je zle, si ty zodpovedný za všetko. Boli by robili vzburu, keby si ich nebol pustil, a teraz by robili vzburu, keby si ich rozháňal.

— Tak dobre, urobíme, čo budeme môcť. Pošleme výpravu do Nemecka a pošleme i na Moravu alebo až na Slovensko. Ty, Oleša, pôjdeš s Ľuborom na Moravu a Holeš so Slovákom pôjde do Nemecka. Hneď robte poriadky, aby sa vystrojilo vozov, koľko len možno. Ak by chýbaly záprahy, nech vám dodá Avar zo žrebčínca, a ty, Gofrit, daj najprv odviezť, koľko budeš môcť, obilia do baní.

O dva dni neskoršie boly zriadené dlhé dva rady vozov s pohoničmi a s potravou pre ľudí a dobytok. Keď včas ráno odchádzaly, obstalo ich množstvo ľudí, hľadiacich na nich s nádejou, ale i so strachom, či prídu nazpät, a keď prídu, či dovezú dostatok potravy a na čas. Teraz nejeden z baníkov sa hneval sám na seba, že opustil svoju roľu pre striebro. Išiel popri svojom opustenom majetočku a vzdychol si, lebo roľníci, keď i veľmi skúpe a vyrátane, jednako sa úfali vyjsť so svojimi zásobami do novej úrody, ale baníci boli na holom, tým do očí hľadel bledý, zúfalý hlad. Roľníci sa obávali

len toho, aby im ich skromné zásoby nevzali nasilu, preto pratali, čo a kde a ako vedeli.

Keď výpravy zmizly z chotára a nebolo ich vidno ani s najvyššej veže zámku, vošla pani Svatava do skladu, v ktorom držala uschované svoje poklady, a hľadiac na prázdne miesta, ktoré boli predtým založené striebornými tehličkami a prútmi, ktoré išly teraz za výživu do Nemecka a na Moravu, nevedela sa zdržať plaču a zalamovania rukami. Bolelo ju srdce za pokladmi. Onedlho prišiel čas, ktorý ju naučil, že sú i väčšie žalosti na svete, ako je strata pokladov.

Po odchode výprav sa Horymírovci pobrali na návštevu k susednému rytierovi, ktorý ich bol pozval na krštenie svojho novonarodeného syna. Vrátili sa až o štyri dni, a tu ich čakala strašná zvesť, že sa ich Vladko kdesi podel. Od tých čias, čo oni boli odišli, ho nebolo. Čeľaď a zámocký kastelán boli všetko prehľadali, poslali poslov na všetky strany, ale chlapca nikde nenašli.

Pani Svatava teraz zbadala, že materinská láska môže byť príčinou omnoho väčšieho žiaľu, ako je ľútosť za striebrom. Aká náruživá bola, tak teraz jej horekovanie neznalo hraníc. Nemohla ani pochopiť, že sa aj takej panej môže prihodiť také nešťastie. Vďačne by bola dala všetok majetok, keby sa jej chlapec bol vrátil.

Zazrúc Gofrita, naskočila na neho, že on odpratal chlapca, aby sa jej pomstil.

— Ty si sa mi vyhráždal, keď som ťa udrela, že sa preto ešte naplačem, ty si chlapca odpratal! Ty zlý — zlý človek! Za úder palicou zmárniš dieťa. Kde

si ho dal, priznaj sa! — i naskočila naň ani rozumu pozbavená.

Gofrit zadivene hľadel na ňu a odvolával sa na všetkých prítomných, či ho vôbec kto s chlapcom videl. Ved' on nebol ani v hrade, ale sháňal povozy a posielal výživu baníkom. Všetci dosvedčovali, že hovoril pravdu. Len Zura ho údajne videla s Vladkom v sade. Gofrit tajil, čo hovorila tá nedobrá žena. Svatava si nedala vybiť z hlavy, čo si raz do nej nabrala, darmo jej to vyhováral i jej muž. Kričala:

— Keď je nevinný, nech sa podrobí božiemu súdu! Nech prejde po rozpálených lemešoch, uvidíme, či je nevinný!

— Ale to nemá dostatočnej príčiny! Pani, maj zľutovanie s biednym a nepokúšaj Boha! — napomínal ju zámocký kňaz, starý mních s dlhou bielou bradou.

— O tom nemôže byť ani reči, že by sa Gofrit podrobil božiemu súdu, — odporoval i Horymír. — Tebe nejde o súd, ale ty sa chceš na tom úbožiakovi vyvršiť.

Gofrit kľakol na kolená a zblednutý od strachu prisahal, zdvihnúc ruku k nebu, že dieťaťu neublížil.

Daromné boly všetky reči a nahovárania i Horymírove i mníchove, Svatava nechcela odstúpiť od svojho:

— Keď je nevinný, nemá sa čo báť súdu, Pán Boh svojich neopustí.

Napokon sa i mních uspokojil a Horymír musel tiež pristáť. Poslali pre kastelána a pre starostu a nakládli ohňa na lúke pred hradom. Doniesli

šest pluhových lemešov a hodili ich do vaty. Za chvíľku sa sbešlo hodne sveta, ktorý so záujmom besedoval o udalosti. Omnoho väčšia bola u všetkých zvedavosť, ako sa skončí súd, než ľútosť nad osudom Gofrita, ktorý šiel s mníchom do zámockej kaplice vyspovedať sa a prosiť Pannu Máriu a svojho patróna o ochranu.

Keď prišiel nazad i s koňom, rozložili dočervená rozpálené železá na skok jeden od druhého a kňaz, modliac sa, ich prežehnal a pokropil svätenou vodou.

Nešťastný Gofrit sa sobul a hoci bledý, ale, spoliehajúc sa na božskú spravodlivosť, dosť pokojný čakal, kým príde čas jeho utrpenia.

Horymír i Svatava boli na skúške prítomní. Kastelán postavil za Gofrita dvoch mužov s pikami naň namierenými a starosta mu vyložil, že ak nebude skákať po lemešoch, prepadne trestu, ktorý padá naň, keby boží súd sa skončil pre neho nepriaznivo. Potom ho postavil na tri kroky od červených želiez a zvolal:

— Vo meno Boha Otca, Syna i Ducha svätého: bež! Nech ti Boh pomáha!

Gofrit sa prežehnal, a rozhodnúc sa, zaskakoval s lemeša na lemeš.

Prebehnúc všetkými, zatočil sa a spadol na trávu, bledý ako smrť; vydýchol si zhlboka a zamdlel: obidve nohy mal silne popálené, bolo cítiť zápach zhorenej kože.

— Vidíte hriešnika! — zvolala Svatava. — Vidíte, že som mala pravdu; on vie, čo je s dieťaťom. Musí povedať, kde podel chlapca!

Ľudia okolo Gofrita hľadeli naň zadivene. Nie-

ktorí krútili, neveriac, hlavami, niektorí pokrikovali, že je to lotor, starý zbojník, že ho treba naučiť poriadku, a väčšina nevedela, čo si má myslieť, a čakala na mienku múdrejších, aby sa k nim pridala.

Hoci súd vypadol pre Gofrita nepriaznive, Horymír nemohol veriť v jeho vinu a vzpíeral sa celkom rozhodne jeho mučeniu, ktoré teraz Svatava žiadala, ako i mnohí z prítomných, štvaní Mardochemom a Vilou.

— Nedám ho mučiť, počkám ešte štyri dni; možno, že sa za ten čas niečo dozvieme o osude chlapca, — vyhlásil napokon Horymír.

— Dajte ho za ten čas do väzenia, a keďže nevládze chodiť, zaneste ho! — rozkázal kastelán.

Dvaja chlapi ho ľahko odniesli na rukách.

Ľud sa rozišiel neuspokojený, nevediac vlastne sám, čo chcel. Teraz nadávali na Horymíra a Svatavu, a boli by nadávali, keby sa všetko opačne bolo stalo. Rozhnevaná Svatava nechcela s mužom ani hovoriť, ale plačúc kráčala s kastelánom do hradu, ktorý ju tešil, posudzujúc pritom obozretne Horymíra:

— Rytier je pridobrého srdca, a to i vtedy, keď je to nie na mieste. Nuž ale za štyri dni sa všetko rozhodne a presvedčíme sa všetci, že krása býva vždy spojená s múdrosťou, tak, ako priveľká dobrota so slabosťou.

Dni sa míňaly, už sa chýlil ku koncu i štvrtý, a o chlapcovi nebolo nič počuť. Horymír, ktorého strata dieťaťa veľmi dojímala, chodil ani umučený po okolí zámku, vypytujúc sa každého o chlapcovi, teraz už s veľmi malou nádejou na úspech.

Zronene stál na kopci, opierajúc sa rukou o starú lipu a schádzaly mu na um milé reči a skutky šuhajčekove; zahľad sa na zachádzajúce slnce, ktorého polovica, ešte blýskajúc nad vrchmi, ožarovala zlatými a červenými lúčmi po jasnobelasom nebi plávajúce ľahučké biele oblaky, a celá krása prírody sa mu zdala zbytočnou a bezúčelnou.

— Boh ťa pozdrav, pane!

Na neočakávaný hlas sa Horymír chytró obrátil; videl pred sebou jedného zo zbrojnošov, ktorí boli odišli s Ľuborovou výpravou.

— Kde sa ty tu berieš? — pýtal sa ho prekvapený Horymír.

— Poslal ma Ľubor, aby som ti oznámil, že je tvoj syn Vladko s nami, aby si si nerobil preň starosti.

Radosť Horymírova nad touto zvestou bola veľká. Ale hneď mu sišiel na um i boží súd a nevinné utrpenie Gofritovo.

— Nuž a prečo ste ho vzali so sebou a mne o tom nič nepovedali? Koľko strachu sme pre neho vystáli a nevinný Gofrit čo trpí preto i teraz!

— Stalo sa to takto. Za tri dni sme po biede prišli do Chlumska a jednali s pánom o priepust. Rytier mnoho žiadal. Keby sme všade boli museli toľko platiť, by nám nie veľmi bolo zostalo na zbožie. Nechcel nijako popustiť. Oleša i Ľubor sa radili, prosili, prehovárali, no nechcel spustiť.

— To je divné, to by som od Chlumského nebol očakával, — riekol Horymír.

— Vtom, ako keby sa bol stal zázrak, priskočil zpoza voza Vladko a podal rytierovi ruku ako nejaký dorastený muž. „Pozdrav ťa Pán Ježiš!“ zvo-

lal. „Pre Kristove rany, kde sa ty tu berieš, chlapče?“ Nuž schoval sa do voza medzi seno a neukázal sa celé tri dni. Mňa poslal Ľubor, aby som ti to oznámil, aby ste sa nebáli oň. Nazpäť poslať ho nemohol, lebo sa obával odoslať ho len s jedným alebo s dvoma mužmi a viac ich nemohol prepustiť.

Horymír uradostene kráčal so zbrojnošom, vedúcim svojho koňa, do zámku, aby oznámil radostnú novinu i svojej žene. Cestou zbrojnoš ďalej rozprával, že Vladko uprosil rytiera, aby nepýtal od nich toľko peňazí.

— Hovoril tak múdre, že to bolo napodiv. Pýtal sa rytiera, či už bol niekedy hladný. „A ty si bol?“ pýtal sa ho rytier. „Bol veru, keď sme raz poblúdili s koňmi s Ľuborom v hore. Ty, také kone nikto nemá ako on,“ ukazoval na Ľubora. „Tie ti vedia skákať a utekať, to je zázrak. Ak budeš dobrý, dáme ti jedného, však, Ľubor?“ A čo sa nestalo? Rytier pristal na koňa, ktorého mu Ľubor ponúkol. Bol to jeden z Avarových. Ešte i nazad môžeme ísť za neho. Keby nie Vladka, neboli by sme sa tomu rytierovi tak ľahko vyšmykli. Žiadal od nás dvesto hrivien striebra! Ale chlapec sa mu tak zapáčil, bol taký smelý, toľko sa na ňom nasmial, že viac jemu kvôli pristal na koňa. Chcel ho nasilu zadržať u seba na hrade, ale Vladko nechcel pristáť, hoci ho i Ľubor i Oleša nahovárali, aby zostal, že nazpäť idúc ho ohlásia. Ale on nechcel o tom ani počuť, hovoriac, že ho otec poslal, aby dal pozor na ľudí.

Doma oznámil Horymír svojej žene, že sa Vladko našiel. Vo svojej radosti zabudla Svatava poďako-

vať sa Bohu, ku ktorému sa vo svojom túžení nebola prestala obracať. Na Gofrita si vôbec nespomenula, len keď jej muž urobil výčitku, že bez príčiny uviedla naň ťažké utrpenie.

Horymír potom utekal vyslobodiť Gofrita zo žalára. Otvoriac ťažké okuté dvere, videl ho ležať na otiepku slamy.

— No, Gofrit, vstávaj a poď von! Vladko sa našiel. Ušiel s výpravou na Moravu.

Gofrit len zabručal:

— Nemôžem vstať na popálené nohy.

Horymír ho kázal vyniesť do jeho bývania pri skladoch a staral sa, aby sa mu pokaličené nohy čím skôr vyliečily. Hľadel všemožne zmierniť jeho hnev, ktorý Gofrit ani jedným slovom alebo posunkami neprezradzoval. Ani na rozličné náražky rytierove, že sa mu krivda stala, že mu to nahradia, neriekol ani slova.

Gofrit zbožňoval Svatavu. Nikdy nepomyslel na to, že by ona čo i len dobrým okom pozrela naň. Bol blažený, keď ju videl, a z jej ruky mu bolo sladké i utrpenie. Hľadel na ňu, ako hľadí za temnej noci na tvrdých skalách opustenej jaskyne sa trasúci pustovník na svoju sväticu, ktorá len svojím menom žiari v jeho opustenej duši.

Svatava ho nenavštívila ani raz. Nahliadla, že mu krivdila, ale hanbila sa mu pozrieť do očí, a cítiac výčitku svedomia, myslela si, že ju potlačí, keď samej sebe zneváži predmet, vzbudzujúci nepríjemný pocit. Však si napokon pani mohla dovoliť zachádzať so svojím otrokom, ako sa jej videlo. Zavše mu kázala poslať lepšie jedlo, ktorého

sa Gofrit nedotkol. Prečo? Čo sa ozaj dialo v tejto opustenej duši?

*

Výpravy zápasily s veľkými ťažkosťami. Drevené vozy boli slabé na zlé cesty, ktorých väčšinou ani nebolo. Musely sa pretĺkať horami, močiarmi, riekami bez mostov. Bolo mnoho, ak niekde v susedstve dedín našly koľaje, ukazujúce, kadiaľ chodievajú dedinčania do poľa. Ľudia cestovali koňmo a i obchodníci, potlkajúci sa tu i tu krajom, vliekli svoj tovar na koňoch alebo na osloch. Drevené osi vozov práskaly a lámaly sa. Ani kolesá, často len z hrubého pňa odpílené kruhy, nevydržaly mnoho. Takým spôsobom sa výpravy len veľmi pomaly pohybovaly napred. Chudák Vladko si veru zavše i poplakal za rodičmi a za Danušou. Keby bol vedel, že je to tak zle, nebol by ušiel z domu. Ľubor ho však vždy vedel nejako rozveseliť alebo rozprávaním, alebo že ho vzal k sebe na koňa.

Čas sa míňal v zámku, rany Gofritove sa už zahojily, potravy bolo veľmi málo, lebo museli baníkom znova vypomáhať, hoci mnohí z nich i sami odišli. Do smiechu nebolo nikomu, každý hľadel zarmútene, ani keby mal na druhý deň prísť o život. Teraz si všetci robili trpké výčitky, že tak ľahkomyseľne boli opustili svoje polia. Nikoho netešilo striebro, hoci práve vyrábali veľmi bohatú žilu, nechcelo sa nikomu do roboty. Veď sa im zdala takou daromnou, keď neposkytovala výživy! Deti baníkov, majúcich peňazí zbytkom, chodily po roľníckych dvoroch, vyhľadávajúc pohodene odpadky, ktoré by inokedy ani pes nebol obzrel.

Horymír, ostarnuvší starostami, sa hneval sám na

seba, že nenútil baníkov i nasilu do obrábania rolí. Keď i nie všetkých, ale primeranú ich čiastku mal zadržať pri roľníctve.

Teraz už boli v takej núdzi, že i najskromnejšiu porciu, ktorú dosiaľ dostávali, nebudú môcť vydávať — o päť dní. Už i teraz len toľko prišlo na každého, že sa len pri živote udržal; keď ani toho nebude, príde všetkým zahynúť hladom. Darmo boli baníci poprehliadali všetky roľnícke domy, nenašli ani tam výživy. Sedliaci skoro práve tak hladovali ako baníci, lebo im baníci všetko vykutili a pobrali. Ani v zámku nebolo lepšie ako inde, veď Horymír bol taký statočný, že keď bolo potravy ešte viac, dal i všetku zámockú odniesť do skladov, pravda, v nádeji, že výpravy prídu ešte zavčasu. Teraz panstvo práve tak trpelo nedostatkom, ako i služobníctvo. Svatava sa bola spierala konaniu mužovmu, ale keď videla pohľady zámockých zbrojnošov, poznala, že strach pred smrťou hladom prevyšuje i u týchto najvernejších ľudí úctu a strach pred panstvom.

Horymír vše vyšiel na najvyššiu vežu svojho hradu a rozhliadal sa túžobne po ďalekom okolí, či nevidí prichádzať svoje výpravy. Na poliach sa zelenaly nové nezrelé úrody, krásne lúky a temné hory a vrchy ich obrubovali; bystré, lesklé potoky pestrily obraz, ale v tom oku milom kraji nebolo nič, čo by človek bol mohol použiť za pokrm. Široko-ďaleko nebolo vidno kúska dobytky, nebolo ovce-kozy; nebolo počuť zabrechať psa a zamňaučať mačky, ba nebolo vidieť ani vtáčika preletieť; všetko, čo mohlo slúžiť za pokrm ľuďom, zmizlo z toho nešťastného vidieka. Horymír, hľadiac na

svoje rozsiahle panstvo, nemohol temer pochopiť, že by ľudia medzi toľkou krásou, pri takej bohatosti prírody, museli hynúť hladom. Ved' už o niekoľko týždňov bude obilia dosť, ale ono už nenarastie im, lebo ich už tu viac nebude.

Už teraz, keď ešte mali, hoc i veľmi nedostačujúcu trošku výživy, trpeli hladom ťažké muky; Horymíra trápila stála bolesť útrobov, hlava sa mu točila, cítil ju ako by železnou obručou stiahnutú. Pritom bol slabý, že ledva vládol zdvihnúť rukonohu; na vežu hore schodmi šiel, oddychujúc, celú hodinu. A okrem útrap telesných ho mučil ešte strašnejší žiaľ duševný. Takto musí zahynúť nielen on, ale i jeho rodina, jeho Danuška, ktorá mu bola taká milá! Pomyslel si, ako to bude, keď dieťa bude vypytovať od neho kúsok chleba, a on nebude mať mu čo dať! Bude pred ním hynúť, a on sa bude musieť na jej trápenie dívať a nebude jej môcť pomôcť. Je na slobode, má majetku, že by mohol vyživiť tisíce ľudí roky — a nemá pre svoje najmilšie dieťa najbiednejšieho chleba!

Ľudia chodili k nemu žobrať aspoň trochu soli, aby si ináč celkom nestráviteľné byliny pripravili s ňou. Nebolo štipky soli. Iný raz obchodníci doniesli soli z Nemecka, dnes sa chránili vojsť do ubiedeného kraja, ani keby bol v ňom mor, lebo keď zprvu niektorý prišiel, pobrali mu vyhladnutí baníci nielen tovar, ale i dobytok, na ktorom bol naložený.

Horymír pozrel s veže dolu do dvora svojho hradu a s podivením videl, že jeho Danuška tam ešte okolo svojej varovkyne, shrbene, bezvládne na jednom schode sediacej, dosť bystro prebehuje. Že

to dieťa má ešte toľko sily, myslel si s podivením. Hľadiac na ňu ďalej, spozoroval, že vbehla do bývania Gofrita, ktorý ju bol zavolať kývaním rukou. Sišiel mu na um i jeho Vladko. I ďakoval Pánu Bohu, že keď majú všetci vyhynúť, aspoň on zostane pri živote, a tak jeho rod nezanikne.

V takomto trápení sa minul ešte jeden a ešte jeden deň. Minul sa i ostatný, v ktorý bolo čo i len očistom živnosti. Prišiel prvý deň, keď už nebolo vôbec nič.

Zúfalosť ľudí vystúpila na taký stupeň, že prestali už i hromadne umierajúcich pochovávať. Mnohí stratili rozum a vliekli sa s bláznivým smiechom po domoch, hryzúc a vynukujúc sa kamením, drevom; iní zasa tupo ležali alebo sedeli kadekde po poliach a záhradách a čakali na smrť, ktorá ich mala z útrap vyslobodiť.

T ô n e.

Na štvrt hodiny cesty od baní bola úzka, hlboká dolina, ktorej steny tvorily vysoké skaly, pozarastané miestami kríčím. Dolina nemala východu a na jej konci bolo malé, tmavé jazero nesmiernej hĺbky, obkolesené z väčšej čiastky strmými bralami, z menšej pošmúrnymi smrekmi. Dolina robila i na pravé poludnie taký dojem, že sa len smelý muž odvážil vojsť do nej; podvečer alebo v noci by ta nebol nikto šiel za nič na svete, lebo sa tam schádzaly zlé moci. Volali ju Zakliatou.

V jednu noc — mesiac len tu i tu prebleskoval zpomedi oblakov a hádzal svoje temné, sťa zbojnícke svetlo do hĺbky doliny — bola v nej rozložená vatra, ktorej plamene ošľahovaly červeným

svetlom chasu okolo nej táboriacu. Bol to Mardoch so svojimi druhmi. Doniesli so sebou hojne živnosti, vtedy, keď všetko mrelo hladom, a doniesli i nápojov: medoviny a vína. Ich jediva by okrem nich nikto nebol požil. Sišli sa na hroznú večeru, lebo Zura doniesla zmárnené trojročné dievča, a chvastajúc sa, rozprávala, ako ho vlákala k sebe a zarezala nožom. Strašná čelaď sa smiala na jej rozprávke, ako žartovala s dieťaťom a ako mu ani žartom podrezala hrdlo. Dieťa upiekli a zjedli, rozprávajúc si pritom, že niet Boha, že človek je len zver a že i žiť má ako zver. Mardoch vykladal, že každé poslúchanie ľudí je hlúposť, každá ctnosť namyslená daromnosť, dobrá len na to, aby nás druhí využiteľovali vo svoj prospech. Jediná na svete panujúca moc je sila a úskok. Človek je zver, ako je zver i medveď, nepovoľujúci nikomu, len svojim chúťkam. Jediným bohom je ohromná opica, stelesňujúca všetky zverské pudy v najvyššej miere. Prečo by mal byť človek otrokom pod podmienkou, že je tvorom s dušou, keď je voľným zverom, bez duše?

Mardochovi druhovia prijímali tieto jeho náuky ani zvestovanie najväčšej pravdy. Medzitým pili a k ich rozdráždeným pudom pristúpil i diabol opojenia. Ženy strhaly so seba svoje šaty a len zdrapmi pozakrývané tancovaly tance najväčšej vilnosti a necudnosti. Chlapi vrieskali ani zvery a spievali, dupkajúc a tleskajúc dlaňami, pesničky najsurovejšej bujnosti a rúhania Bohu.

Napokon sa splietli do kľbka, v ktorom sa hmýrily ich údy ani chvosty a hlavy na jar u úkrytu navonok sa vyvalivšieho shluku hadov.

Hnusnú hru prerušilo opojenie, ktoré ich rozhádzalo ani mŕtvoly okolo dotlievajúcej vaty. Pri východe slnka skákaly nad nimi ropuchy a preletúvaly do svojich skrýš netopiere a sovy.

IV.

V nasledujúce dni zostal Horymír so Svatavou v ložnici. Predtým krásna žena ležala na posteli vychudnutá a zblednutá na nepoznanie; tmavé jej oči z hlbokých dutín vyzeraly s bezumným leskom a suché pery šeptaly nesmyselné reči. Horymír sedel na stoličici celkom shrbený, s hlavou opretou o ruky, položené na kolenách. I pristúpila k nemu jeho dcéruška a vložila vychudnutú ručičku na jeho hlavu.

— Otecko, by si jedol, si hladný? — pýtala sa a dvíhala mu hlavu.

Horymír pozrel zlomeným zrakom na svoje dieťa.

— Ty si nie hladná? — zašeptal, usmejúc sa jej.

— Ja mám ešte hrášky, chceš? — rieklo dieťa a núkalo mu niekoľko hráškov, ktoré držalo v štipôčke. — Chceš?

Horymírovi vypadly slzy.

— Ty mne dávaš jesť? Ó, Bože môj! A kde si to vzala?

— To mi dal Gofrit. On mi dal každý deň hrášky a chleba. Iba včera mi už nedal, lebo umrel, vieš? Už mám málo, ale ti dám, — švitorilo dievčatko a kládlo otcovi do dlane niekoľko hrachov, ktoré vyberalo z kútikov vačku.

Horymír chytil dieťa a privinul si ho na prsia. Aké myšlienky sa prehánaly v jeho duši, čo myslel

o večnej sile lásky, ktorú Boh vstúpil do duší ľudských! Gofrit umrel hladom, aby mohol živiť ich dieťa! Ako strašne sa pomstil na ňom a na jeho žene! Jest strašnejšia pomsta, ako je táto? Veď kým budú žiť, nevymizne im rumenec studu z tváre a nevyschne slza obanovania. Veruže pravdu povedal, že sa ho Svatava naspomína!

Zrazu sa ozval na dvore konský dupot a krik:
— Holeš, Holeš prišiel!

Hoci bol slabý, Horymír schytil Danušu a skočil s ňou k obloku, i videl vo dvore dvoch jazdcov; jeden z nich bol bezruký Čech a druhý jeden zo zbrojnošov.

— Holeš, Holeš, čo nám nesiete? — zvolal naň Horymír.

— Pozdrav ťa Boh, rytier! Vezieme živnosti a dobytku do vôle božej. Vidím, tu máte už strašnú biedu; bol čas, že sme prišli.

— A kde sú tvoji ľudia? — pýtal sa Horymír.

— Idú za nami; za dve-tri hodiny budú tu.

Rytier složil dieťa na podlahu a pomohol Svatave z postele.

— Poď, žena, kľaknime tu na zem a ďakujme Bohu a všetkým svätým, že nás oslobodili priam zázračným spôsobom od strašnej smrti, keď nám už stála predo dvermi.

Kľakli si a s nimi i Danuška a so slzami v očiach ďakovali Pánu Bohu. Horymír na konci odriekal hlasite Otčenáš a Danuška vždy opakovala za ním koniec viet.

Zvon zámockej kaplice sa rozzvučal. Už mnohé týždne nebolo počuť jeho žalostných i radostných tónov. Kto vládol, prišiel počuť spásonosnú zvesť,

a zakrátko sa rozniesla zvesť, že ktorí dosiaľ obstáli, zostanú ešte účastníkmi žiaľov a pôžitkov pozemského žitia. Ľud sa tešil šťastlivému vyviaznutiu, mnohí plakali, spievali a sa modlili, kľakajúc do prachu cesty. Niekoľkí stratili rozum od radosti, keď videli dochádzajúce vozy výpravy, stáda dobytka a krdle oviec, ktorých obozretný Holeš a Dobož tiež nezabudli nakúpiť, vediac, že sa všetok dobytok v tej biede musel pomínúť.

Sprievodcovia výpravy s ľútostivým obdivom hľadeli na hladom vycivené tváre svojich známych a rodín, a krútiac hlavami, kliali na biedu, ktorá do takého pomykova doniesla ich priateľov.

Kto ako vládol, dal sa do pripravovania dovezených pokrmov; zbrojnoši a pohoniči, ako najsilnejší, namleli hneď na ručných mlynoch hrubej múky, z ktorej navarili kaše, polievky. Mnohí neopatrní hladoši, pojediac hneď zprvu primnoho, pochoreli a čo slabší i pomreli následkom nastavšieho blahobytu.

Na druhý deň po príchode výpravy, keď vládali ako-tak chodiť, Horymír a Svatava s Danuškou a s niekoľkými sluhami išli pozrieť mŕtvolu Gofritovu, už tretí deň ležiacu v opustenej komôrke. Danuša, vojdúc ako stará známa do kamennej, chladnej izbičky, utekala k malej postieľke, na ktorej ležal, prikrytý plachtou, na otiepku slamy, úbohý mrzák.

— Mamička, tu je Gofrit; vidíš, on už nežije. Ja som bola pri ňom i včera i dnes. Ale už mi nič nechcel povedať.

Gofritova úžasne vychudnutá mŕtvola nebola väčšia ako telo osemročného dieťaťa. Pod veľkou

lebkou mal nie väčšiu tvár ako päť. Sklené jeho oči hľadely bezzájomne na prišlých.

Keď Horymír videl malú, biednu mŕtvolu a pomyslel si, ako ľahkomyselne nezabránil mučenie úbožiakovo, stiahol mu hrdlo a len s ťažkosťou, urobiac hroznú tvár, premohol zavzlyknutie, lebo ako rytier nesmel nariekať. Svatava, hľadiac naň, myslela si zprvu, že je veľkou paňou a že Gofrit nebol v pomere k nej ani človekom. Ale išlo jej na um, aké strašné utrpenie spôsobuje hlad a že Gofrit, vezmúc na seba dvojnásobné bôle, zachránil jej dieťa od najhroznejšej smrti, hoci sa chovala oproti nemu neľudsky, a tu ju týmito myšlienkami vzbudené city mimovoľne prihnaly k posteli a nútily, aby vystrela svoje vychudnuté prsty a dotkla sa jeho ruky. Bola nepríjemne studená, bola to ruka mŕtvoly, a Svatava jednako neodtrhla chytrou svojou rukou od sluhovej. Mnoho a mnoho dní vše plakala, a keď sa jej muž spytoval, prečo plače, žalovala sa, že ju bolia útroby po pretrpenom hladovaní. Horymír hľadel na ňu a neriekol nič. Neriekol nič ani vtedy, keď kázala Gofrita pochovať v kaplici a keď sa každý deň, kľaciac pri oltári, modlila zaň. Nepriznala sa, že jej modlitba zneje za opusteného mrzáka, ale rytier to vedel a divil sa, ako sa ľudia hanbia i za šľachetné city a ako utrpenie môže premeniť ľudskú dušu, lebo podivným spôsobom Svatava stratila, aspoň na čas, i všetok záujem o striebro a ani slovom nespomínala veľkú škodu, keď o niekoľko dní neskôršie prišla i výprava zo Slovenska len s polovicou vozov; ostatné boly vzaly skazu na cestách, a ani tá polovica nebola založená tovarom, lebo im cestou

pobrali nielen všetko striebro, ale i veľkú čiastku obilia. Horymír jednako pochválil Ľubora a Olešu, že sa dobre držali a že dobre vykonali svoju úlohu. Bol rád, keď držal v objatí svojho Vladka, ktorý bol zdravý, veselý, vediaci rozprávať, že od toho až uši bolely.

Pravda, keď sa Oleša a Ľubor, nie práve skromní chlapíci, sišli s Dobojom a Holešom, nuž boli takí malinkí, že ich nebolo veľmi od zeme vidno, ale v inej spoločnosti sa vystreli a dokazovali poslucháčom, že Holešovi a Dobojoovi bolo ľahko doviezť ešte viac vozov, než s koľkými išli; keby boli bývali na ich mieste, neboli by vôbec prišli nazpät.

Keď Ľuborovci i nedoviezli všetky vozy nazpät, bolo pri prísnom hospodárení jednako dosť výživy do novej úrody.

V.

Strach pred hladom zahnala dobrá úroda. Ale čo si Horymír bol umienil a na čo sa bol pred oltárom zaprisahal, to vykonal. Teraz hľadel na bane ako na diablov vynález. Zapredali dušu zlému, a jednako nemali z toho osoh, lebo všetko, čo boli vyrobili ťažkou robotou, šlo za drahú výživu. Zlé roky boly a budú, zavše i tri-štyri jeden za druhým, a keď si pomyslel na útrapy, ktoré prestál s rodinou a s celým poddanstvom, nuž nechcel radšej ani žiť, ako by mal podobnú biedu pretrpieť ešte raz.

Horymír svolal všetkých svojich zbrojnošov a vyložil im, že nebude viac trpieť baní na svojom majetku. Zbrojnoši, nemajúc z nich nijaký osoh

a závidiac zárobok baníkom, vďačne pristali na to, že bane zasypú. Ich duši dobre padla predstava, že keď oni trú biedu, nech ju trú všetci. I sobrali sa s Horymírom na čele a tiahli k baniam.

Svolali baníkov a Horymír im vyložil, že sú bane diablov vynález, lákajúci ľudí do skazy, a že ich preto treba zasypať a vrátiť sa zasa k obrábaniu polí.

Niektorí baníci pristali na to, že pôjdu zasa orať, ale väčšina, štvaná Mardochoom a jeho druhmi, postavila sa na odpor.

Títo zloduchovia sa skryli za ľudí a vrieskali, že bane neopustia, že im rytier nesmie rozkazovať, že bane patria čiastočne i kniežatu. Štvali ľudí, aby vzali kladivá a rozohnali zbrojnošov a Horymíra aby hodili do šachty.

Horymíra odpor podráždil. Keby ho boli prosili, bol by možno aspoň čiastku baní ušetril, ale násilie vzbudilo jeho hnev, i vyzvúc baníkov ešte raz, aby sa rozišli, napadol ich, keď namiesto rozchodu začali doňho a do jeho ľudí útočiť mlatmi, skalami. Nastala bitka, v ktorej sa ozýval, sťa škrek havranov, vresk zloduchov, ktorý však chytrou prestal ich útekom, keď videli, že dobre vyzbrojení a obrnení zbrojnoši ľahko premáhajú čo i veľký počet necvičených baníkov.

Bolo to smutné, keď po úteku baníkov prišli ženy, deti, matere padlých a plakaly a zalamovaly rukami nad obeťami zlosti a nerozvážnosti.

Horymír žialil nad nimi a zloduchovia sa v úkryte chechtali a kuli ďalšie úklady na zničenie rytiera.

Potom Horymír kázal bane zahádzať a do šacht

naraziť potok, aby sa zalialy. Pri tejto robote okrem zbrojnošov pomáhali i niektorí baníci a predovšetkým práve Mardoch so svojimi spoločníkmi, ktorým bolo teraz príhodné zničenie baní. Oni vedeli, prečo.

Horymír, vykonajúc svoj úmysel, vracal sa so svojím vojskom a s mnohými baníkmi do dediny, ale víťazstvo ho už netešilo. So sklonenou hlavou jachal na svojom krásnom bielom žrebci Šemíkovi, ktorého Avar bol zachránil zo všeobecnej skazy, utečúc s ním do hôr. Tam Pán Boh vie, ako sa prechoval, žil jedine z korienkov, zo stravy, ktorú by iný, ani najbiednejší, nebol mohol stroviť. Avara držala pri živote vlastne len jeho prítulnosť ku koňovi, ktorého mal radšej ako sám seba a ktorý by bez jeho opatery bol vzal skazu.

Horymír si nevšimol, že jeho Šemík je dnes nie taký bystrý a veselý, ako býval; inokedy tancoval pod ním a dnes kráčal s nohy na nohu, ani na pohrebe.

Za Horymírom jazdil na vysokom čiernom koni Avar. Bol chudý ani chrt, na tmavohnedej tvári sa ostro odrážaly jeho dlhé, na prsia splývajúce šedivé fúzy. Zamračeného jediného oka nespúšťal so Šemíka, od ktorého sa nemohol odlúčiť ani na hodinu. Mater nehľadá s väčšou láskou na svoje jediné dieťa, s akou hľadel Avar na jediného z jeho chovu zostalého žrebca.

Baníci sa rozišli po svojich starých usadlostiach, a vyťahujúc staré pluhy, doniesli ich do poriadku a pustili sa zasa s nevoľnými rukami a s trpkosťou v duši do ťažkej roľníckej roboty. Skoro všetci preklínali Horymíra. Tak chytro zabudli na pre-

trpenú biedu a na to, že mu pred niekoľkými týždňami nadávali, že ich od hospodárstva odlúčil do baní.

Keď Svatava počula, že Horymír dal bane zasypať, ozvala sa v nej znova túžba za striebrom. Kým ho mala, myslela, že môže ľahko byť bez neho, a teraz ľutovala, že ho viac nebude. Jej duša bola už utrpením obmäkčená, ale nie natoľko, aby teraz v hneve nebola žiadala trest na Horymíra pre jeho, ako hovorila, nerozvážnu prenáhlenosť.

Pokuta prišla skorej a tvrdšia, než akú by si bola žiadala.

Už o niekoľko dní neskôršie sa ozvaly pred hradnou bránou trúby a vrátny vpustil na rytierov rozkaz do dvora dvoch pánov s hojným sprievodom. Na dvore zasa zatrúbili a zatým jeden z pánov, oblečený v belasom plášti s krásnym prámom a s čiapkou so sokolím perom na hlave, zavolať jasným hlasom:

— Rytier Horymír, v mene Jeho Milosti kniežata Kresomysla ťa vyzývam, aby si prišiel za štyri dni na Vyšehrad pred jeho najvyšší súd pre zničenie baní a pobitie ľudí.

Horymír vyšiel i so ženou a s deťmi a privítal prišlých pánov.

— Víтам vás, hoci ste prišli i s nemilou zvestou. Klaniam sa pred vôľou kniežata a na súd prídem.

Páni hľadeli s obdivom na zblednutú, ale krásnu Svatavu, pri mužovi stojacu, ktorej tvár bola strnulá ani z kameňa. Prešiel ňou teraz strašný cit viny, že v hneve žiadala od Boha trest pre Horymíra, a hľa, On jej prosbu vyslyšal, a teraz ho svojou vinou stratí.

— Otec, pôjdem s tebou ku kniežatu na súd. A čo je súd? Je to pekné? — zvolal Vladko, chytiac otca za ruku.

Danuša, veselo vyskakujúc, tiež chcela ísť na súd.

Čo si myslela Svatava, keď, vezmúc deti za rúčky, viedla ich do hradu? Horymír pozval pánov na občerstvenie a rozkázal, aby mu osedlali kone a aby šli s ním niektorí z jeho ľudí. Šli Avar, Ľubor, Oleša a niektorí zbrojnoši.

O niekoľko hodín neskôršie vyšiel Horymír so svojou rodinou na dvor, kde ho čakala družina. Avar držal za uzdu stále tancujúceho Šemíka, ktorý všetkých upútal svojou krásou a pohybmi.

Vladko pristúpil k Avarovi a potiahol ho za zelený plášť.

— Keď prídeš nazpät, budem sa ja nosiť na Šemíkovi.

Danuša tiež pristúpila k nemu a hľadela svojimi belasými očami na zamračenú tvár Avarovu.

— I ja sa budem na ňom nosiť, však? — i chytila svojou ručičkou Avarovu strašnú, kostnatú ruku.

Avar svoju ruku odtrhol, ani keby ho niečo bolo popálilo; pocítil akýsi podivný cit, i zazrel na dieťa tak, že sa rozplakalo.

Horymír sa odobral od rodiny veselo, ani keby šiel na svadbu. Neukazoval, ako mu bolo v srdci, lebo keď sa mu krásna Svatava hodila plačúc na prsia, bola by iste zúfala, keby bola videla, čo sa v ňom deje. Chcel vysadnúť na Šemíka, ale Avar mu predviedol iného koňa.

— Šemíka treba šetriť, — zamrmlal, a Horymír poslúchol.

Napokon vysadli na kone a celá čata vyhrmela zo zámku. Ozýval sa dupot na dubových brvnách mosta a chvíľu bolo počuť cvakot konských kopýt, a zakrátko nastalo ticho v zámku a v jeho okolí, ako keby sa bol vzdialil pohrebný sprievod.

Svatava išla hľadať útechu, kde bola zvyknutá ju hľadávať. Prešla chladnou chodbou a otvorila nízke, široké dvere medzi hrubými kamennými stĺpmi a sišla dvoma stupňami do hradскеj kaplice. Do nízkeho, širokého, oblúkovite sklepeného priestoru sa tislo drobnými oblôčkami čosi svetla a slaboo ožarovalo pestré fresky na stenách, predstavujúce martýrium sv. Bartolomeja. Na nízkom kamennom oltári, pred ktorým kmitala večná lampa, bol obraz Krista Pána, ktorého strnulá, bledá tvár nič nevyrážajúcimi očami hľadela zo zlatého úzadia obrazu. Svataava dobre poznala ten obraz, že Spasiteľ nič neprezradí, a jednako mala k nemu neobmedzenú dôveru.

V kaplici bol okrem nej i starý, belobradý mních. Keď vošla, poklonil sa pred oltárom, a vyjdúc ticho von, zavrel za sebou bezzvučne ťažké dvere. Svataava zostala sama v priestore, naplnenom jemnou vôňou kadidla. Sama so svojimi myšlienkami a so záhadným Spasiteľom.

Ako sa vysporiadala s ním? A ako sa vysporiadame s najvyššou mierou spravodlivosti a dobroty, keď príde i náš čas vysporiadania?

VI.

Medzitým svietilo vonku slnce a jesenné kvety maľovali pestré obrazy na zeleni lúk. Bolo veselo, i vošla útecha a nádej do srdc Horymíra a jeho sprievodcov.

Krajina bola taká krásna farbami a životom ľudí a prírody, blyskotom vôd a spevom žnúcich, že nebolo možno myslieť na vraždy a na smrť.

Ale jas slnca zachádzal, nechávajúc za sebou chladné šero, sháňaly sa tmavé oblaky, medzi ktorými brodil zarudnutý mesiac, a Horymírovi sa zdalo, že je tá červeň na mesiaci krvavá a že nevidí viac svoju rodinu. Neovinie viac rameno okolo drieku krásnej Svatavy a nepocíti bozky drobných ústok svojich detí. Hlava mu sklesla hlboko na prsia.

Vtom mu prebleskol pred očami biely pruh. Pozrel za ním a uvidel ho miznúť ani vtáka už skoro na samom okraji obzoru, kde po jednom zablysknutí zmizol.

Celá čata, dvíhajúc sa v strmeňoch, s údivom hľadela za bielym úkazom.

— To je zázrak, ako ten kôň zaskakuje! — zvolal mladší z pánov.

— Nemožná vec, že by kôň vedel tak letieť; to bol nejaký prízrak, — riekol druhý z pánov.

Horymír zadivene hľadel okolo seba.

— Čo to bolo vlastne, čo sa to stalo? — pýtal sa za ním jazdiaceho Ľubora.

— Avar popustil trochu nepokojného Šemíka. Zdá sa, že niekoľko sto krokov pred nami je rieč-

ka, lebo zachádzajúce slnce pred chvíľou ešte blysko sa v nej.

O chvíľu prišli k rieke, širokej asi dvadsať laktov, a zastali na jej brehu, vyzerajúc na druhý za Šemíkom a Avarom. Nebolo po nich znaku, ani keby boli so zeme zmizli.

Prešli cez riečku, a keď za hodný čas prišli k malému lesíku, našli tam Avara so Šemíkom.

Nikto nezbadal, že sa s Avarom stala akási premena, lebo všetci obzerali len koňa, nevšímajúc si človeka. Avarovi to bolo milé, lebo bojoval taký boj so sebou, pri ktorom potreboval pokoj.

Hrubého, takrečeno len zverský život medzi zvermi živšieho človeka dojal pohľad a dotknutie Danušino. Dojatiu ešte pripravil pôdu osud Horymírov, ktorý s ním zachádzal vždy po ľudsky a umožnil mu život medzi jeho milými zvermi.

Keď prišiel do lesíka, sňal sedlo s koňa a dal mu úplnú voľnosť, nebojac sa, že ujde, lebo bol istý, že na jeho zahvizdnutie pribehne k nemu. Pustil ho a potom stál na jednom mieste a hlavou sa mu motaly neobyčajné myšlienky. Cítil na ruke, ktorej sa mu bolo dotklo dieťa, stále tú mäkkú rúčku a videl tie nevinné oči. Možno, že sa vzбудil v ňom všetok cit, ktorý prechovávame za rodinu, a nepovedomý cit, ktorý skrsne v nás pri pohľade na dieťa, na jeho nevinnosť, milotu, na neschopnosť pomôcť si alebo škodiť druhému. Sišlo mu na um, že ho v jeho živote nikto nemal rád a nikto nikdy nebol poláskal, a to dieťa sa ho dotklo s milou dôverou. Pri odchode z hradu nepomyslel na nič iné, iba aby svojho žrebca čím najviac šetril, ale cestou a tu v lese prepadly ho divné myšlienky:

možno, že by žrebec mohol zachrániť Horymíra! Je to zázračný kôň, skok má neslýchaný. Možno, že sa Horymír môže zachrániť v prípade nebezpečenstva. Ale možno, že kôň pri tom zahynie.

Avar potriasol hlavou a obidvoma rukami si chytil a trhal dlhé fúzy.

— Nie, nedám koňa! Vychoval a vyučil som ho, nemám radosti, len z neho. Ako ide ku mne, ako ma rozumie a poslúcha! Aký je krásny a ako uteká! Nebolo takého zvieraťa a ani nebude. Čo by bol môj život bez neho?

Zasa mu sišlo na um dieťa.

— Aké belasé oči má! A ako divne-divne pozrelo na mňa!

Pozrel si na ruku a šúchal si ju.

— Tu sa ma dotklo.

Avar nespal celú noc; ležiac pri koňovi, shováral sa s ním. Ktovie, čo a akou rečou?

Prenocovali v háji a na druhý deň hneď popoludní sa im ukázaly na obzore hradby a veže Vyšehradu. Pri tom pohľade sa všetkým naplnilo srdce hrdosťou: Hľa, aký veľkolepý je hrad nášho kniežata, pána českej zeme!

Len Horymírovi ihneď stislo srdce, ako sa v tých ozubených múroch rozhodne jeho osud.

Slnce bolo ešte vysoko na obzore, keď ich kone dupotaly po hrubej dlažbe jedného z dvorov hradu.

Obstali ich ozbrojenci v drótených košeliach, s hrotnatými prilbami na hlavách, a rozličné pobehajúce služobníctvo, ako i niektorí páni od dvora, ktorí oslovili rytierov, vedúcich Horymíra. V povstavšom shluku pošeptal Ľubor Horymírovi:

— Avar ti odkazuje, že keby bolo zle s tebou,

pýtaj si milosť ešte raz si môcť pojazdiť na Šemíkovi. Ten vyletí s tebou i zo zámku a nikto ťa nedobehne.

Horymír obzrel silné brány, veže, vysoké, ozubené múry hradu a pokrútil smutne hlavou:

— Niet takého koňa, ktorý by ma z takého, nad riekou, na vysokej skale postaveného hradu mohol zachrániť! Daromné nádeje!

Páni, ktorí doviedli Horymíra, odišli, ale o nedlho sa jeden z nich vrátil a vyzval ho, aby šiel s ním ku kniežatú, ktoré si žiada hovoriť s ním hneď.

Knieža Kresomysl, ešte mladý, úhľadný muž, sedel na plošine ozubeným múrom obkolesenej, nevysokej, ale širokej, okrúhlej veže, na ktorú slnko hádzalo svoje hrejúce lúče. Bol tak zabalený do plášťov a prikrývok, že mu len tvár vyzerala z nich. Triasol sa na celom tele a klepal zubmi; jeho tvár bola temer zelená od bledosti. Mal záchvat zimnice, na ktorú i on i mnohí z jeho dvoranov vše trpievali.

Okolo neho bolo viac pánov, mladších, starších, hľadiacich naň či ustarostene, či nádejne, či ľahostajne. Všetci mysleli na to, že raz záchvat zimnice môže i ukončiť jeho život a tým alebo pohoršiť alebo polepšiť ich postavenie.

Jeden bradatý, starší, silný muž v čiernom rúchu oznámil kniežatú, že doviedli Horymíra, na čo Kresomysl hnevlive odvetil:

— Zavrite ho do temnice! Nie, dovedte ho, chcem ho vidieť.

O chvíľku sa ozvaly kroky na úzkych schodoch veže a Horymír vystúpil pred knieža, hľadiace naň

úkosom. Knieža bolo vo svojej chorobe netrpezlivé a hnevalo sa na všetkom. Vážna, vysoká postava Horymírova s tvárou obrubenou už prešedivejúcimi vlasmi a bradou urobila na prítomných pánov dobrý dojem. Horymír sa uklonil a všetci okrem kniežaťa mu kývli na pozdrav hlavou alebo rukou.

Hrkajúc zubmi, Kresomysl zvolal naň hnevlive:

— Tvoji ľudia ťa obžalovali, že si pobil hodne ľudí, aby si mohol zasypať strieborné bane, z ktorých sme i my mali dôchodok. Je to pravda?

Horymír pokročil pred Kresomysla a riekol:

— Milostivé knieža, pred tým, ako by som odpovedal na tvoju otázku, prosím ťa, aby som mohol vidieť svojich obžalovateľov.

Knieža kývlo hlavou.

— Dovedte ich!

O chvíľu sa Horymír díval na ohavné postavy Mardocha, Vyruša, Kláča a Radúra. I zvolal:

— Tí ma obžalovali, najhorší a najpodlejší, — i hodil opovržlive rukou.

— Akí sú to ľudia? — ozval sa jeden z mladších pánov, červenolíci, vysoký Targoš.

Horymír pozrel naň a povedal:

— To sú ľudia, ktorí štvali k odporu, ktorí vždy pri každej príležitosti vyvolávali vzbury. Čo žalujú na mňa?

Zloduchovia, prekričovávajúc jeden druhého, zvolali:

— Horymír priviedol hlad. Prenasledoval nás. Zabíjal nás. Zničil bane a pripravil nás o chlieb a milostivé knieža o dôchodok. On sám žil hojne, my sme mreli hladom. Najprv hnal ľudí do baní, potom ich preto zabíjal, že tam pracovali. Zaslúži

mnohonásobne smrť, lebo mnohých pripravil o život. Žiadame jeho hlavu!

Targoš zvolal:

— Ticho, beštie!

Kresomysl pozrel naň a potom na zloduchov:

— Nech hovorí Horymír.

Horymír vyrozprával hrozné utrpenie hladom a ako jednako nechceli ísť ľudia obrábať polia. Nezostalo mu nič iného, ako zasypať bane, aby si zachránili život. Keď ho našťvaní ľudia prepadli, musel sa brániť a jeho ľudia niekoľkých zabili. Bane zasypal.

Kresomysl bolestne zívól a riekol trasľavým hlasom:

— Nech vyrečie Gorazd súd.

Predstúpil silný muž v čiernom rúchu a hovoril hlbokým hlasom:

— Rytier Horymír, sám si sa priznal, že si zasypal bane a pobil i ľudí, brániacich kniežací majetok. Za tvoje prečiny patrí podľa starodávneho zákona a zvyku trest smrti odňatím hlavy.

Zloduchovia sa začali rehotáť a kričali kniežatú na slávu.

Kresomysl pozrel na nich a zvolal hnevlive:

— Mlčte! vypoviem výrok. Horymír zasluhuje trest smrti: nech mu kat sotne hlavu v Premyslovom dvore, hneď teraz, aby sme sa mohli odtiaľto na vykonanie výroku dívať.

Zloduchovia sa radostne smiali a oblápali jeden druhého.

Horymír kľakol na koleno pred kniežatom:

— Milostivé knieža, tvoj výrok je prísny, ale ho

možno zasluhujem i pre svoje iné hriechy. Nech sa stane vôľa božia.

Tu predstúpil pred knieža Targoš a s ním niekoľko pánov.

— Milostivé knieža! Dobre, keď si výrok vypovedalo, vypovedaný je. Ale jednako je Horymír pán z dobrého rodu. Jeho žena je Svatava z rodu Svatícov a nemožno ho odpraviť tak, aby predstúpil pred Krista s dušou nečistou. Patrí mu svätá spoveď a prijímanie. Preto žiadame, aby si vykonanie trestu preložil na zajtrajší deň, aby mal čas pripraviť sa na predstúpenie pred najvyššieho Pána.

Kresomysl, podráždený odporom, zvolal, vyťahnuv ruku zpod plášťa a hroziac ňou:

— Chcem, aby bol popravený hneď. Či som ja knieža, či ty tu rozkazuješ? Poznám ťa, a ak budeš odporovať, pôjdeš s ním i ty!

Targoš sa zapálil a buchol širokým, rovným mečom o dlažbu veže:

— Milostivé knieža, ty máš právo pripraviť svojich poddaných o tento život, ale právo pripraviť nás o večný život nemáš!

Viacerí páni zvolali:

— Pravdu má Targoš. Patrí mu spoveď!

Kresomysl sa díval zamračene na pánov; cítil, že má Targoš pravdu, ale jednako nechcel ustúpiť.

I pristúpil k nemu Gorazd a riekol tlmenným, vľúdnym hlasom:

— Milostivé knieža, vidno na tebe, že si veľmi choré, bolí ťa hlava. Nehnevaj sa. Choroba ťa robí netrpezlivým. Povoľ žiadosti pánov, ona je spravodlivá.

Kresomysl sa opustil celkom, hlava mu klesla na prsia.

— Odveďte ma do ložnice; som chorý, — zamrmľal ledva slyšateľným hlasom.

Páni, priskočiac k nemu, chytili ho pod pazuchami a odviekli do hradu.

Zloduchovia skuhrali sťa do kúta vohnatí psi.

Targoš im zahrozil rukami:

— Ticho, šelmy! Ešte ste nepočuli ostatných slov! Pre takých lotrov, ako ste vy, páni sa nebudú zabíjať.

Mardoch so svojimi spoločníkmi sa odplazil, hádzuc na Targoša pohľady, podobné tým, s ktorými Judáš odchádzal po zrade svojho Pána.

Horymíra odviekli do väzenia.

Na druhý deň, keď slnce bolo na pol ceste medzi východom a poludním, vyšiel Kresomysl so svojim sprievodom na veľký dvor Premyslov, kde bol postavený klát červeným súknom prikrytý a pri ňom stál kat, silný, svalnatý muž, surovej tváre, s obnaženými ramenami, s veľkým toporom v rukách.

Kresomysl sa v ten deň cítil zdravým, zimnica ho popustila, i zdal sa celkom iným človekom, ako bol minulý deň. Horymír stál pred ním s obnaženým krkom; bol bledý, ale nebolo na ňom vidieť strach pred smrťou.

— Kniežacia Milosť, nežiadam od teba, aby si mi daroval život, ale jednu milosť som zaslúžil svojou a svojich predkov vernou službou tvojmu rodu. Prosím ťa, aby si mi ju povolil.

Kresomysl bol v nálade úplne premenenej.

— Horymír, ľutujem, že taký šľachetný muž, ako si ty, sa dopustil takého prečinu. Ľutujem i to,

že som včera vyriekol taký tvrdý výrok na teba, ale vyrieknutý nemôžem už meniť.

Targoš zvolal:

— Prečo nie, keď je nie spravodlivý? Pre takých naničhodných ľudí nehodno pána obetovať.

Knieža pozrelo prísne na mladého muža.

— Výrok je spravodlivý. Predo mnou niet pána alebo poddaného; musím byť spravodlivý ku každému.

Gorazd poznamenal:

— Výrok zodpovedá zákonom.

Na to rieklo knieža:

— Keď zodpovedá zákonom, treba ho vykonať. Milosť ti povoľujem každú, s výnimkou života. Hovor, čo si žiadaš.

Horymír kľakol na koleno a povedal:

— Mám koňa, ktorému niet rovného v českej zemi. Prijmi ho odo mňa do daru, ale mi dovoľ, aby som sa pred smrťou ešte na ňom ponosil.

Kresomysl rozkázal dovieť koňa pred seba. O chvíľku prišiel Avar s krásnym osedlaným zverom; všetky žilky hraly v ňom, keď harcoval na tenkých nohách pred panstvom. Kresomysl, obdivujúc žrebca, riekol:

— Tak hore sa, rytier! Pojazdi si na krásnom koni. Je to kráľovský dar, ktorý mi dávaš.

Horymír sa vyšvihol na nepokojného koňa, od ktorého Avar zmizol; pretisol sa medzi pánmi a behom ušiel zo zámku.

Horymír na tancujúcom koni dosť dlhú chvíľu poskakoval po dvore. Zrazu ho vzopäl a potom pustil, a všetkým vlasy dubkom vstaly a všetci skríkli nad nevídaným zázrakom: Šemík, vznáša-

júc sa ani vták, preskočil kruh obdivujúcich ho ľudí, dvoma ohromnými skokmi preletel dvorom, prešvihol sa jediným dupotom širokou bránou, a už sa zjavil na vysokej hradbe nad Vltavou; tu postál na chvíľku a neslýchaným skokom zmizol sťa biely blesk v hlbokkej priepasti.

Všetci — najprvší sekeru zahodivší kat — utekali na hradby, aby videli, čo sa stalo s jazdcom a koňom.

Horymír bol dolu vprostred Vltavy — a sedel na koni, pohybujúcim sa pomaly a námáhave; okolo neho a za ním bol vo vode široký červený pruh — krvavý. Na náprotivnom brehu rieky stáli dvaja mužovia s koňmi a vodou sa brodil so zúfalým úsilím tmavý Avar s dlhými, bielymi fúzmi. Horymír chytro zbadal, že kôň pod ním slabne, i skočil s neho do vody a vyviedol ho s pomocou Avarovou na breh. Šemíkovi sa valila z prs širokým prúdom krv dolu prednými nohami. Mužovia na brehu boli Ľubor a Oleša, čakajúci svojho pána s koňmi, prichystaní na útek. Ale ani Horymír, ani Avar nechceli opustiť poraneného žrebca, ktorý bol padol v rieke na veľký, ostrý kameň a rozrazil si na ňom svoju hrud'. Všetci štyria mužovia všelijako probovali zastaviť koňovi krv, stískajúc mu ranu prstami a hľadajúc pomoc, hoci videli, že jej vôbec niet. Krásne zviera sa striaslo na celom tele a začalo sa klátiť. Mužovia ho podopierali, ale márne; koňovi sa podlomily nohy i spadol na zem. Avar si trhal zúfale vlasy a vše zasa, chytiac uzdu, chcel postaviť koňa na nohy. Keď videl, že je kôň stratený, vytrhol z pása ostrú dýku a kľakol ku koňovej hlave, pritúliac svoju k nej. Horymír, Ľu-

bor a Oleša mysleli chvíľu, že mu azda chce ne-
jako pomáhať; len keď sa zrazu zakolísal a zvalil
na koňov krk, skočili k nemu a zdvihli ho. Obrá-
tiac ho na chrbát, videli, že si dýku vrazil do
srdca: oči mu stĺpkom stály a hlava mu klesala
nazad. Bolo po ňom.

Všetci traja stáli, ľútostive dojatí, nad mŕtvo-
lami, keď začuli za sebou protivný chechot a vý-
kriky.

— Tu sú! Už nám neujdú!

Obrátiac sa, zazreli Kláča s jeho kamarátmi a
celú hromadu ozbrojencov vychádzať z vrbín, rú-
biacich brehy rieky.

— Chyťte ich, lapte ich! — kričali zloduchovia,
neopovážiac sa pristúpiť k Horymírovi a jeho
druhom.

Zbrojnoši pristúpili k nim a vložili na nich ruky.

— Dajte nám pokoj, pôjdeme sami s vami, —
riekol Horymír, odtisnúc od seba dvoch mužov.

O chvíľku boli všetci zasa v hrade na Premyslo-
vom dvore. Kresomysl s pánmi ich obstali a ne-
chýbal ani kat so svojím toporom.

Kresomysl hľadel s obdivom na Horymíra.

— Rytier, ty si nám ukázal skok, ktorý zaslu-
huje inú odmenu, ako je smrť.

— Takého skoku nikto nevidel, čo svet svetom
stojí! — zvolal Targoš.

Gorazd prisvedčil.

— Milostivý kňaz, bol by hriech popraviť muža,
ktorý preukázal taký čin, o ktorom budú i budúce
veky rozprávať. A myslím, že sa jeho previnenie
dá i lepšie odčiniť ako jeho smrťou. Nech dá zasa

bane doviest do poriadku a nech zaplatí náhradu vdovám po pobitých mužoch.

Kresomysl riekol:

— Omilostujem ťa, rytier Horymír. Musíš však urobiť, čo povedal Gorazd.

Zlouchovia začali kričať:

— Krivda sa nám deje! Neslobodno vraha omilostiť! Niet spravodlivosti na Vyšehrade!

Keď to počul Horymír, postavil sa pred knieža a zvolal:

— Milostivé knieža, neprijmem od teba milosti života, ak tých zlých ľudí nepotresceš. Všetkému nešťastiu sú len oni príčinou. Oni vždy štváli. Oni i najlepšie moje úmysly prekrižovali. Oni sú príčinou, že pri zasypávaní baní zahynuli i ľudia. Musia byť posadnutí diablom a musia byť na ich tele toho znamenia.

Kresomysl riekol:

— Uvidíme. Kat, prezri tých chlapov.

Zlouchovia zbledli, začali sa triasť, a zakvíliac, hodili sa kniežaťu k nohám, prosiac o milosť.

— Čože prosíte o milosť, veď sa vám ešte nič nestalo! — riekol Targoš.

Kat s holomkami ich sobliekli a na ich tele našli dosť kadejakých znamení, o ktorých boli knieža a páni presvedčení, že sú pôvodu diabolského. Okrem toho našli pri nich i rúčky z drobných detí a iné čary, čo všetkých naplnilo hrôzou a odporom, pretože to bol jasný dôkaz, že sa zaoberali i strigônstvom a hroznými čarami.

Kresomysl potom riekol:

— Gorazd, vypovedz nad nimi súd!

Ale páni zvolali:

— Čo tam mnoho súdiť? Sú to čarovníci, spáľte ich!

I knieža i Gorazd pristali na výrok pánov.

Nešťastníci sa hádzali o zem, kričali a plakali, ale im to všetko nič nepomohlo, holomci ich odviedli.

Luborovi a Olešovi prechádzal mráz po chrbte pri ich strašnom kriku a jediný Horymír ľutoval, že ich doniesol do takého nešťastia.

*

Mardoch so svojimi druhmi ležal ťažko okutý v tmavej temnici na holých kameňoch. Vše zamíkli a vše zaklínali svoj osud a ľudí, ktorí im ho ustrojili. Nebolo nešťastia, ktoré by neboli žiadali na hlavu Horymíra, kniežata a Targoša. Potom zamíkli.

Zrazu skričal Mardoch hrozným hlasom:

— Jest Boh!

— Máme nesmrteľné duše, čo bude s nami? — zareval v šialenom zúfalstve Kláč.

— Mardoch, ty si príčinou, že prídeme do večného zatratenia! — kričali zloduchovia, hodili sa na nešťastníka a utkli ho ťažkými okovami.

VII.

Horymír so svojimi zbrojnošmi vykopal hrob na brehu Vltavy a uložili doň Šemíka s Avarom. Zasypúc ich, poskladali naň veľkú kamennú mohylu.

Horymír potom išiel ku kniežatu poďakovať sa za jeho milosť.

Kresomysl mu povedal:

— Choď domov s Bohom; zostaň mi verným

i naďalej. Viem, ťahá ťa ku tvojej krásnej žene a k milým deťom, ktoré sa boja o teba. V budúcnosti daj pozor, lebo i dobrým úmyslom vedený môžeš hrešiť. Neprestupuj istú hranicu. S Bohom!

Horymír kľakol pred kniežaťom a bozkal mu ruku.

Zobral svoju družinu a šiel domov.

Bol krásny jesenný deň, slnce osvetľovalo ešte vždy zelenajúce sa lúky a pestrolisté záhrady a lesy. Potôčky veselo žblnkotaly a vtáctvo veselo poletovalo. Polia sa ozývaly spevom a výskotom žencov a Horymírovi a jeho sprievodcom sa nikdy nezdal svet takým krásnym, ako bol vtedy. Tešili sa, aká požehnaná, aká bohatá je ich otčina a aký milý, robotný svet ju obýva.

Celou cestou im všade veselo privolávali a častovali ich, ako mohli, takže len podvečer na druhý deň prišli pred svoj zámok. I tu počuli veselé výkriky a spev detí, hrajúcich sa pri potôčku pod hradom.

Vladko s Danušou boli medzi nimi. Keď zazreli otca, utekali k nemu, a on, skočiac s koňa, obidvoch vzal do náručia.

Pred hradom ho čakala jeho Svatava, a keď sa mu hodila do náručia a on pozrel do jej očí, videl v nich taký žiar dôvery a oddanosti, aký ešte nikdy nebol v nich svietil.